

ענף התמרים

דניאל האוסלר, מאי 2017

בהנחיית ציפי פרידקין ודר' יעל קחל

תוכן עניינים

3	תקציר
4	מבוא
5	ייצור התמרים בעולם
10	יצרניות עיקריות
10	מצרים
11	אירן
12	ערב הסעודית
13	אלג'יריה
15	טוניסיה
16	פקיסטן
17	עירק
19	המסחר העולמי בתמרים
22	המסחר בתמרים באיחוד האירופי
24	יבוא ממדינות שמחוץ לאיחוד האירופי (EU28) ליעדים באיחוד האירופי
24	יבוא מדינות איחוד האירופי (EU28) ליעדים באיחוד האירופי
25	ענף התמרים בישראל
28	השוק המקומי לתמרים בישראל
30	ייצוא תמרים מישראל
34	התפתחות במקורות המג'הול
34	הרשות הפלסטינית
37	ירדן
37	דרום אפריקה
38	ארה"ב
40	סיכום ודיון

תקציר

- הייצור העולמי של תמרים נמצא במגמת עליה. הכמות המיוצרת עלתה משנת 1994 ב-66% והגיעה בשנת 2014 ל-7.6 מיליון טון. מדינות הייצור העיקריות הן מצרים, אירן, ערב הסעודית ואלג'יריה (למידע נוסף).
- רק כ-10% מהייצור העולמי מיועד לייצוא. היצוא העולמי של תמרים עלה משנת 2006 ב-14% והגיע בשנת 2013 ל-814 אלף טון. מדינות הייצוא העיקריות הן פקיסטן, עירק, טוניסיה וערב הסעודית (למידע נוסף).
- יצוא התמרים מישראל מהווה 3% בלבד מהיצוא העולמי אולם, מבחינת ערך הייצוא, הנתח של ישראל גבוה בהרבה. הסיבה לכך היא שרוב היצוא הישראלי הוא של תמרים מהזן מג'הול הנחשב לזן איכותי ויקר יותר. (למידע נוסף)
- מקור האספקה העיקרי של תמרים לאיחוד האירופי הוא טוניסיה המספקת למעלה מ-42% מהכמות המיובאת לאיחוד (41 אלף טון לערך בשנת 2015) (למידע נוסף). ספקיות עיקריות נוספות הן אלג'יריה ואירן.
- חלקה היחסי של ישראל ביבוא התמרים לאיחוד האירופי נמוך מ-10% אך ערך היבוא לטון של התמרים מישראל גבוה משמעותית משל הספקיות העיקריות בשל העבודה שעיקר היבוא מישראל הוא של הזן מג'הול. (למידע נוסף)
- בעשור האחרון חל בישראל גידול משמעותי בענף התמרים. יבול התמרים בשנת 2015 עמד על 41,000 טון לעומת 24,000 בשנת 2009. בשנים אלו עלה במקצת חלקו היחסי של היצוא עלה מ-42% בשנת 2009 ל-44% בשנת 2015 (למידע נוסף).
- בשנת 2016 נספרו בישראל מעל 650 אלף עצי תמר, אזורי הגידול העיקריים של התמרים בישראל הם בקעת הירדן (כ-38%), אזור הערבה ואזור עמק המעיינות, בהם נטועים בהתאמה כ-27% ו-18% מסך עצי התמר בישראל (למידע נוסף).
- הזן העיקרי המיוצר בישראל הוא המג'הול, המהווה עפ"י נתוני מפקד הדקלאים משנת 2016 74% מהייצור (למידע נוסף).
- יצוא התמרים מישראל גדל בכמעט 80% משנת 2009. האיחוד האירופי הוא יעד הייצוא העיקרי של תמרים מישראל. בשנת 2015 כ-50% מהכמות המיוצאת מישראל הופנתה אל מדינות באיחוד האירופי, לא כולל בריטניה, ו-12% נוספים לבריטניה. המדינות העיקריות אליהן יוצאו התמרים בשנת 2015 הן הולנד, צרפת, ספרד ארה"ב ואיטליה (למידע נוסף)

מבוא

לפרי התמר יתרונות בריאותיים רבים; הוא עשיר במינרלים ובסיבים תזונתיים ומהווה ספק לאנרגיה מידית. התמר נחשב לפרי בעל חיי מדף ארוכים והינו בעל יכולת השתמרות לאורך זמן. בשל זיקתו למסורת שלוש הדתות; נצרות, אסלאם ויהדות, הוא מתאפיין בביקוש גבוה באירועים מיוחדים ובחגים.

בין השנים 1994 ל-2014 חל גידול של 66% בהיקף הייצור העולמי של תמרים והוא נאמד בשנת 2014 ב-7.6 מיליון טון. היצוא העולמי יותר מהכפיל את עצמו באותה תקופה והגיע לכ-825 אלף טון ב-2013.¹

על פי נתוני ייצוא הפירות לשנת 2015, של השירותים להגה"צ ולביקורת של משרד החקלאות ופיתוח הכפר, יצוא התמרים מישראל היה השלישי בהיקפו, במונחי כמות, אחרי אבוקדו ורימון ונאמד בכ-18 אלף טון (15% מסך כמות הפירות המיוצאת מישראל אותה שנה, ללא פרי הדר). היקף היצוא של התמר נאמד בשנת 2015 בכ-44% מהיקף ייצור התמר וערך הייצוא של הענף נאמד בכ-400 מיליון ש"ח². מעל ל-70% מהכמות המיוצרת של תמרים בישראל היא של תמרים מהזן מג'הול. ישראל מהווה יצרנית מרכזית של מג'הול גם בשוק העולמי ומייצרת 75%-65% מכמות המג'הול המיוצא בעולם.³

בעקבות "נוהל תמיכה למגדלי פלפל לייצוא באזורי עדיפות לאומית" של משרד החקלאות ופיתוח הכפר משנת 2015, שהעניק תמיכה כספית למגדלי פלפל המצויים בשטחי עדיפות לאומית שבקשו להסב את גידולם לענפים אחרים, הורחבו מאוד נטיעות עצי התמר בישראל באזורי הערבה והבקעה. על פי נתוני מפקד התמרים הארצי של הדקלאים לשנת 2016 נוספו בשנה האחרונה באזור הערבה מעל ל-1,200 דונם מטעי תמרים (גידול של למעלה מ-9.5% במספר העצים הכולל באזור). באזור הבקעה נוספו מעל 500 דונם מטעי תמרים (גידול של מעט למעלה מ-1% במספר העצים) ואנו עדים גם להרחבות בארצות נוספות.

מטרת הסקירה להביא עדכון על נתוני הענף בארץ ובעולם.

¹ נתוני FAO

² נתוני הלמ"ס

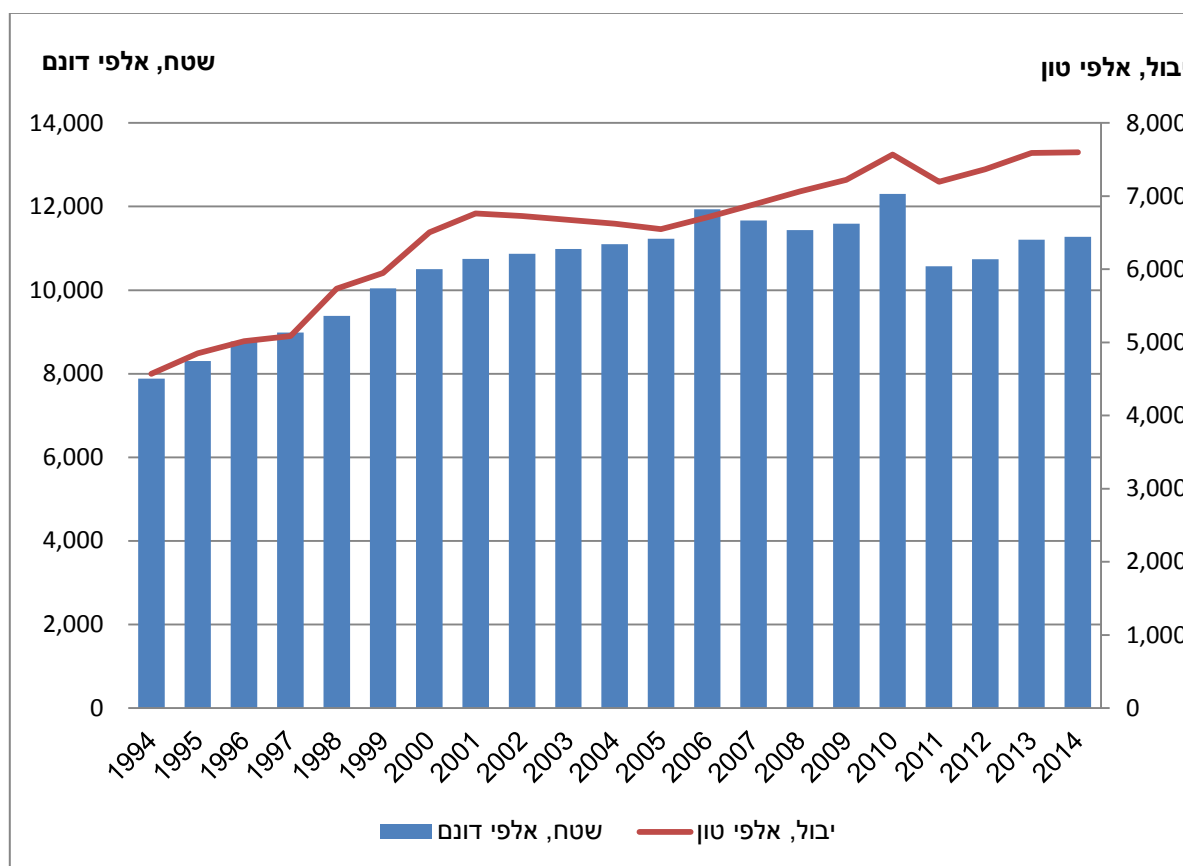
³ <http://www.freshplaza.com/article/155227/Israeli-Medjool-dates-dominate-the-global-market>

ייצור התמרים בעולם

ייצור התמרים בעולם מתאפיין מזה זמן במגמת גידול קבועה. לפי נתוני ה-FAO, בין השנים 1994 ל-2014 חל גידול של 46% בשטח גידול העולמי והוא נאמד בשנת 2014 ב-11.2 מיליון דונם. הייצור העולמי נאמד אותה שנה ב-7.6 מיליון טון (תרשים מספר 1), גידול של 66% בהשוואה להיקף הייצור העולמי בשנת 1994.⁴ כ-11% בלבד מהייצור מיועדים לייצוא, שהגיע לכ-826 אלף טון בשנת 2014.⁵

תרשים 1: התפתחות שטח הגידול ויבול התמרים בעולם

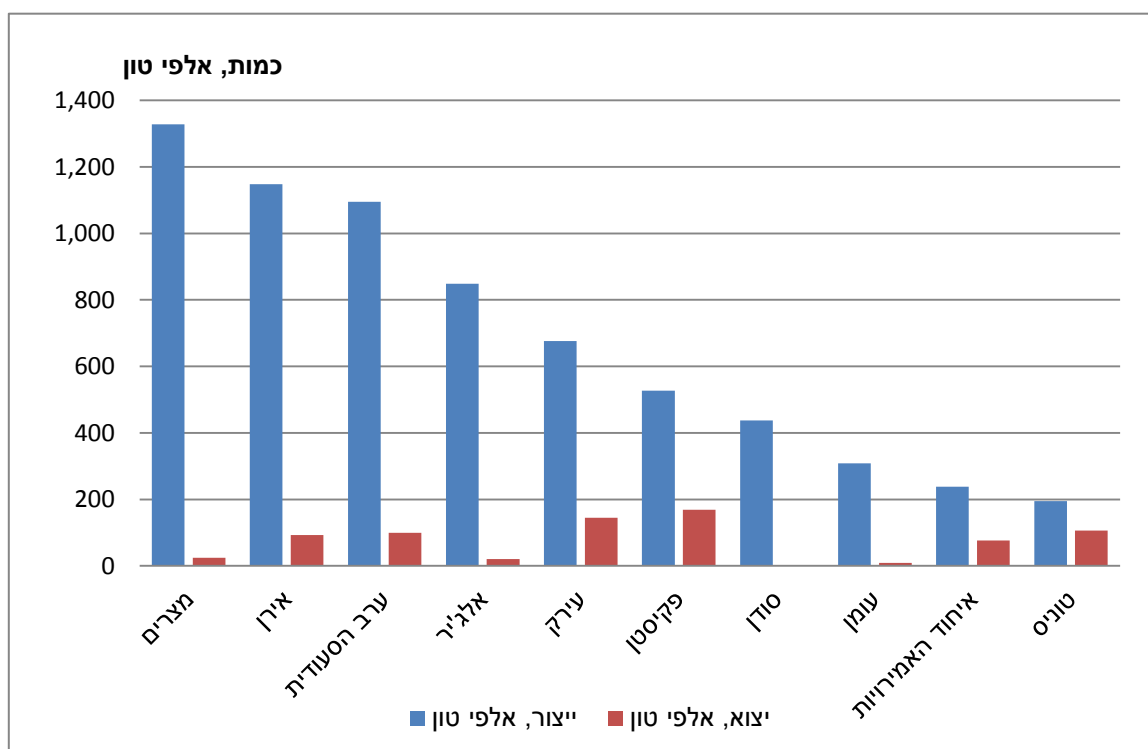
מקור FAO

⁴ הירידה בייצור העולמי בשנת 2011 נובעת מירידה בייצור המדווח של איחוד האמירויות הערביות בחצי מיליון טון / 1.5 מיליון דונם, החל משנה זו.
⁵ כמיליון טון מיוצאים בשנת 2014 לפי נתוני ITC.

תרשים 2 מתאר את התפלגות הייצור והייצוא של היצרניות העיקריות של תמרים בעולם, בשנת 2013.

תרשים 2: היקף הייצור והייצוא של תמרים באלפי טון, מדינות עיקריות, 2013

מקור: FAO

חשוב לעמוד על ההבדלים בין התפלגות הייצוא להתפלגות הייצור העולמי (טבלה מס' 1). ייצור התמרים בישראל, לדוגמא, מהווה רק 0.5% מהיקף הייצור העולמי אולם חלקה היחסי ביצוא העולמי מגיע ל-3%.

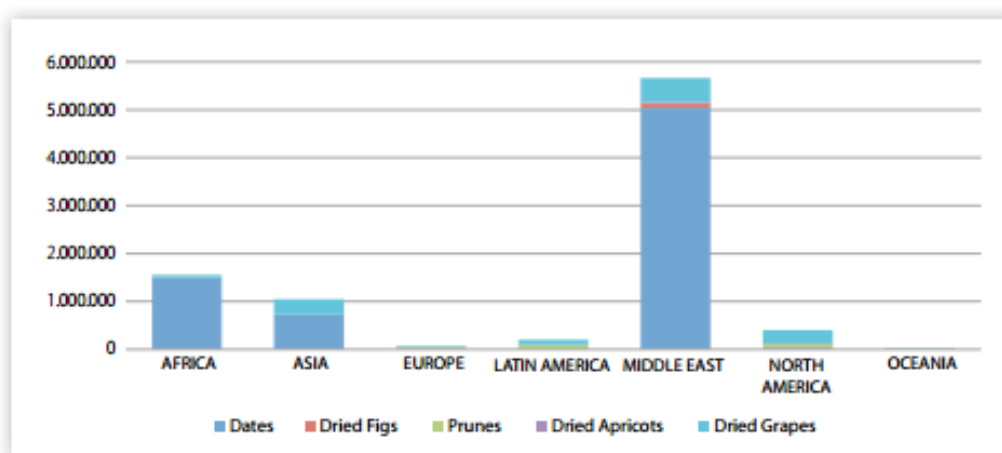
טבלה 1: התפלגות היקף הייצור ושטח גידול התמרים בעולם, 2014

מדינה	ייצור, אלפי טון	חלק יחסי משטח גידול התמרים בעולם	אחוז מסך הייצור העולמי	אחוז מסך הייצור העולמי ⁶
מצרים	1,465	4%	19%	4%
אירן	1,160	13%	15%	13%
ערב הסעודית	767	9%	10%	13%
אלג'יריה	934	15%	12%	3%
עירק	662	21%	8%	2%
פקיסטן	537	8%	7%	12%
סודן	439	3%	6%	-
עומן	328	3%	4%	1%
איחוד האמירויות	255	2%	3%	31%
טוניסיה	199	4%	3%	8%
ישראל	41	0.3%	0.5%	6%
אחר	973	18%	13%	7%
סה"כ	7,760	100%	100%	100%

מקור: FAO

בשנת 2014 היו תמרים המוצר הגדול ביותר בקטגוריית הפירות היבשים וייצורם התרכז בעיקר באזור הים התיכון (70% מהייצור העולמי), אפריקה (21% לערך) ואסיה⁷ (10%) (תרשים מס' 3).

תרשים 3: התפלגות ייצור פירות יבשים, לפי אזורים, לשנת 2014, טון

מקור: nutfruit.org

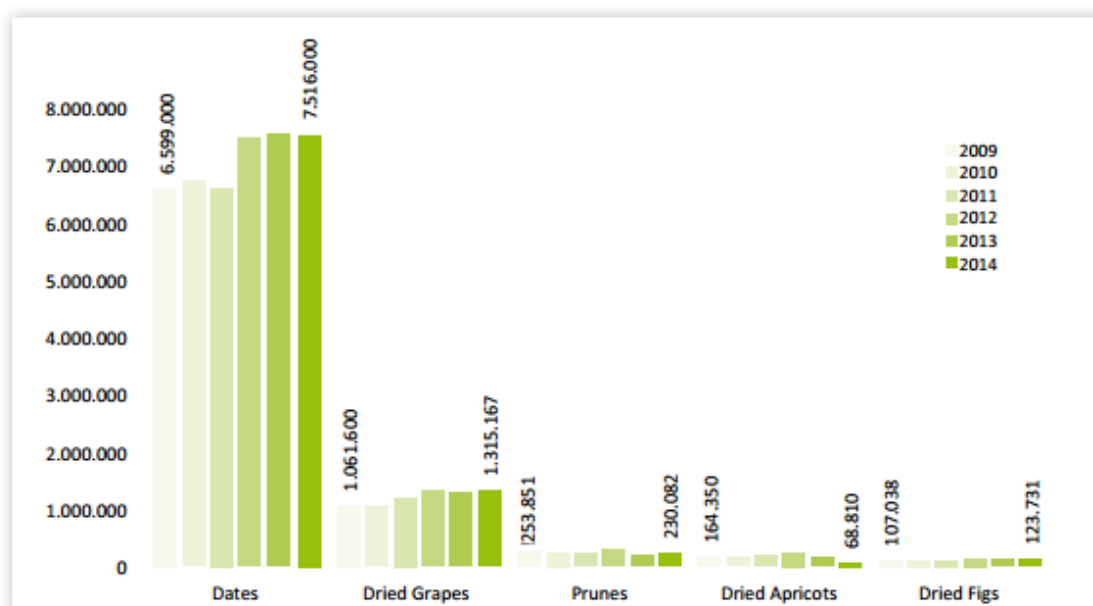
⁶ מקור: ITC

⁷ https://www.nutfruit.org/wp-content/uploads/2015/11/global-statistical-review-2014-2015_101779.pdf

בעונת 2013/2014 נאמד היקף הייצור הכולל של פירות יבשים בעולם ב-9 מיליון טון, גידול של 10% בהשוואה לנתון המקביל משנת 2009. תמרים היו הפרי העיקרי בקטגוריה זו, 7.5 מיליון טון (כולל תמרים לתעשייה), תרשים מס' 4.⁸

תרשים מס' 4: התפלגות הייצור העולמי של פירות יבשים, טון

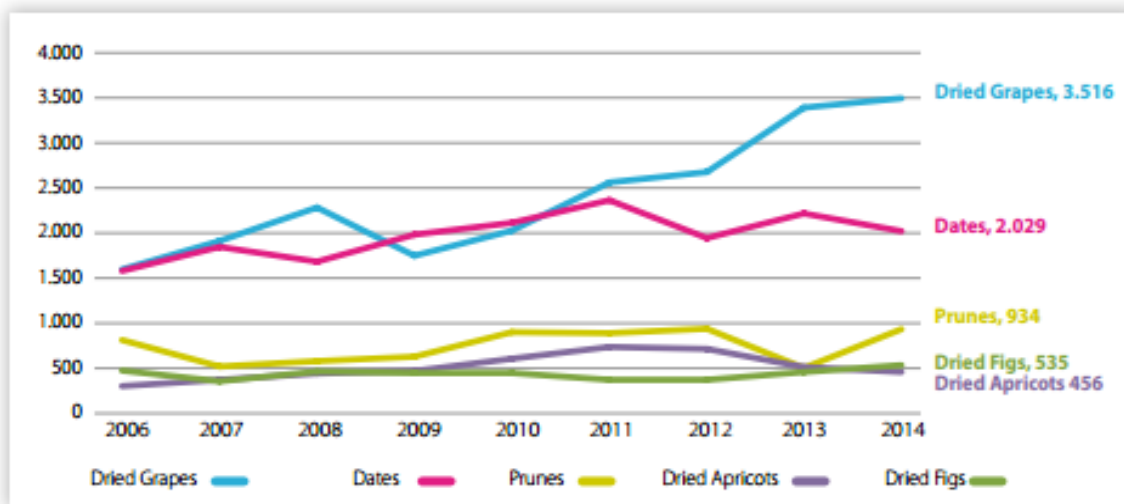
מקור: nutfruit.org

ערך הייצור הכולל של הפירות היבשים נאמד בשנת 2014 ב-7.5 מיליארד דולר. 27% מכך היה של תמרים (תרשים מס' 5). ערך הייצור של תמרים לק"ג נמוך יחסית בהשוואה לצימוקים⁹ (תרשים מס' 6).

⁸ https://www.nutfruit.org/wp-content/uploads/2015/11/global-statistical-review-2014-2015_101779.pdf
⁹ https://www.nutfruit.org/wp-content/uploads/2015/11/global-statistical-review-2014-2015_101779.pdf

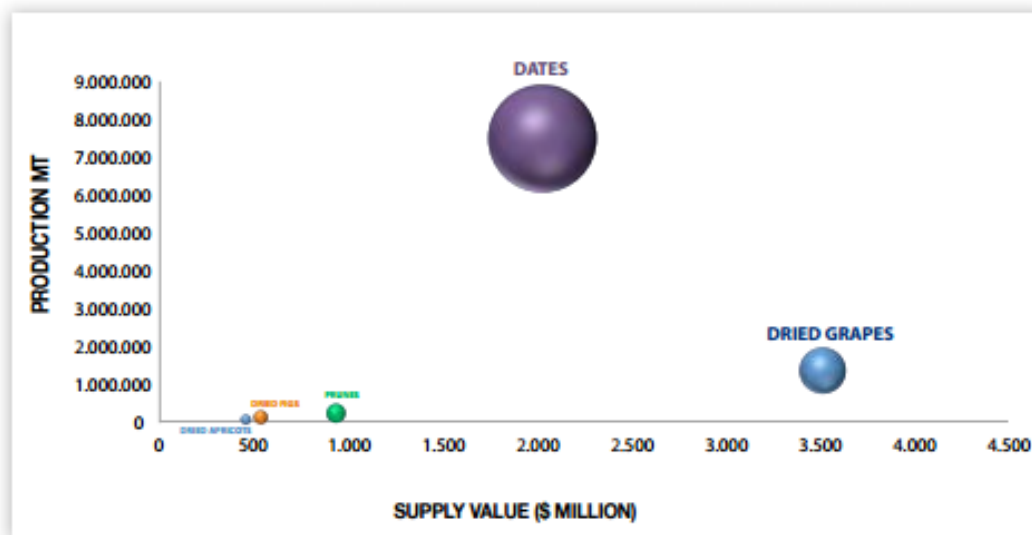

תרשים מס' 5: התפלגות ערך הייצור של המוצרים השונים בקטגוריית הפירות היבשים בשנת 2014, מיליון דולר

מקור: nutfruit.org

תרשים מס' 6: יחס ערך הייצור/ייצור בקטגוריית הפירות היבשים לשנת 2014

מקור: nutfruit.org

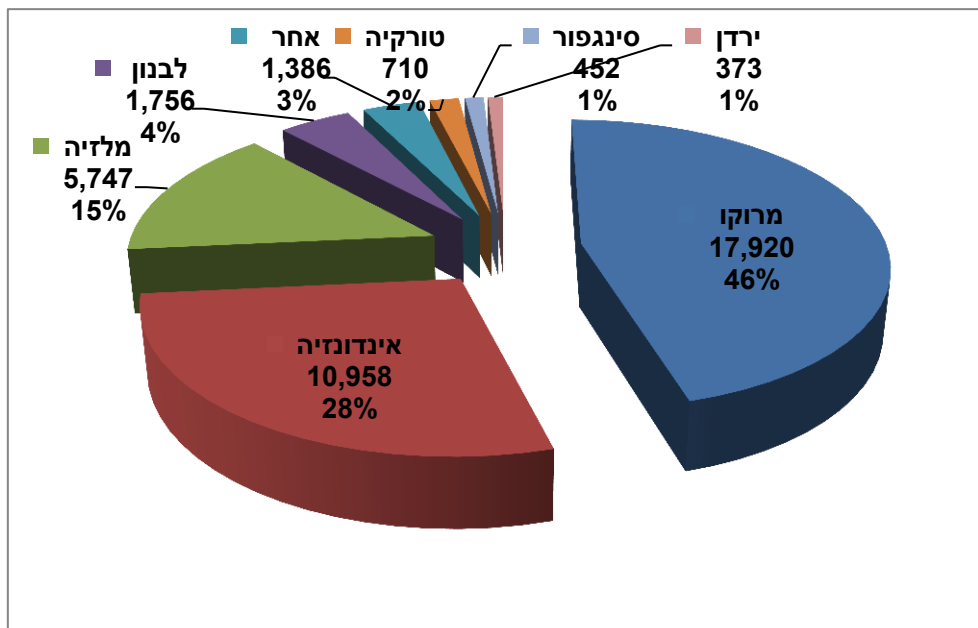
יצרניות עיקריות¹⁰

מצרים

עפ"י הנתונים משנת 2015 שטח גידול התמרים היווה 5% משטחי גידולי הפירות במדינה¹¹ והיקף הענף נאמד במעל 15.5 מיליון עצים¹². עפ"י נתוני משרד החקלאות המצרי, מצרים יצרה אותה שנה כ-1.3 מיליון טון תמרים, המהווים מעל 16%¹³ מהיקף הייצור העולמי, גידול של 100% בהשוואה לנתונים משנת 1993. חלקה היחסי של מצרים בהיקף הייצור העולמי נאמד אותה שנה ב-3% בלבד¹⁴. היבואניות העיקריות של תמרים ממצרים הן מרוקו, המייבאת כ-46% מהכמות המיוצאת ממצרים, אינדונזיה ומלזיה המייבאות כ-28% ו-15% מהכמות המיוצאת, בהתאמה; תרשים מס' 7. ערך הייצור של תמרים ממצרים נאמד בכ-47 מיליון דולר בשנת 2014¹⁵.

תרשים 7: התפלגות ייצור התמרים ממצרים לשנת 2014, טון

היצוא הכולל לשנת 2014 נאמד ב-39 אלף טון

מקור: ITC

¹⁰ נתונים הסטטיסטיים המפורטים המוצגים בפרק זה מתבססים על מקורות נוספים לנתוני ה-FAO שהוצגו בפרק הקודם. לכן יתכנו הבדלים בין הנתונים המוצגים בפרק זה לבין הנתונים שהוצגו בפרק הקודם.

¹¹ http://www.ishs.org/sites/default/files/documents/sets_14.pdf

¹² <http://www.freshplaza.com/article/142943/Egypt-16.6-procent-of-world-date-production>

¹³ לפי טבלה 1 המבוססת על נתוני ה-FAO בשנת 2013 מצרים יצרה 1.5 מיליון טון תמרים, ייתכן כי חלה ירידה בין השנים בכמות המיוצרת בעקבות מזיקים ומחלות. תופעה זו יכולה להסביר גם את הירידה בשיעור היקף הייצור העולמי בשנת 2015.

¹⁴ <http://www.freshplaza.com/article/142943/Egypt-16.6-procent-of-world-date-production>

¹⁵ נתוני ITC

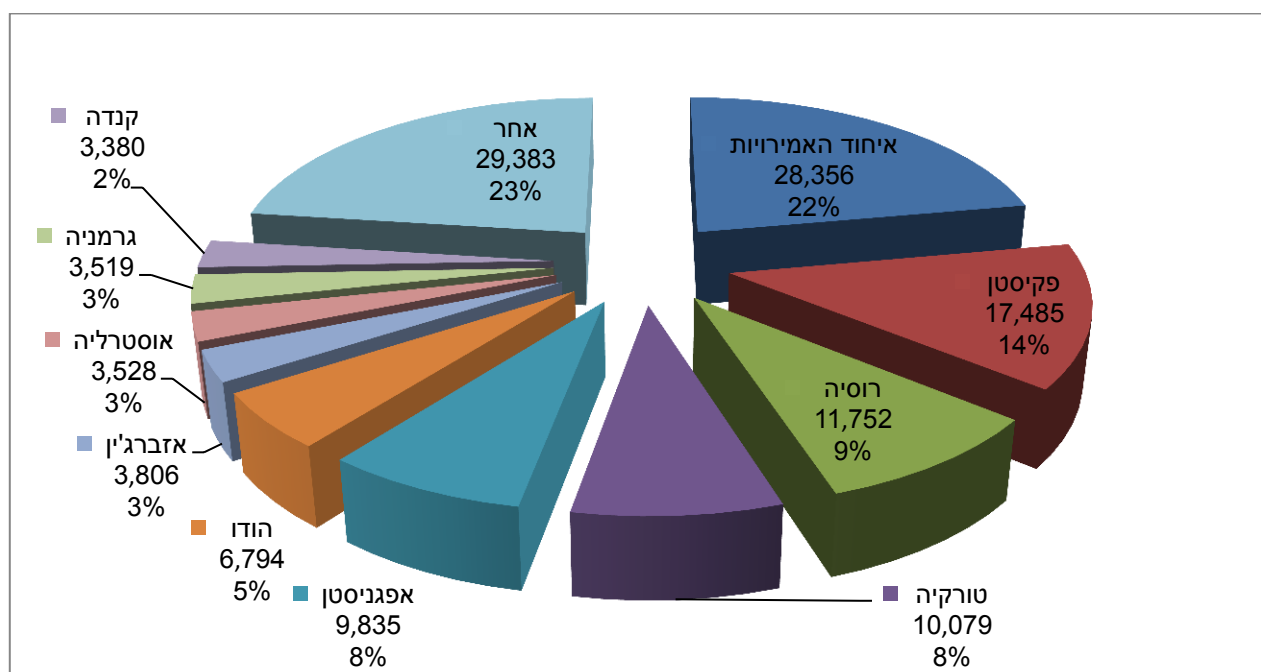
אירן

עפ"י נתוני משרד החקלאות האירני ייצרה אירן בשנת 2015 1.14 מיליון טון תמרים, משטח של כ-2.3 מיליון דונם¹⁶. היקף הייצוא של תמרים מאירן הגיע בשנת 2014 לכ-128 אלף טון ונאמד אותה שנה בכ-13% מהייצוא העולמי¹⁷. מרבית יצוא התמרים מאירן הוא למדינות באסיה¹⁸. היבואנית הגדולה ביותר של תמרים מאירן בשנת 2011 היתה איחוד האמירויות (יבאה כ-22% מסך התמרים המיוצאים מאירן), לפני פקיסטן (יבאה 14% מהכמות המיוצאת) ורוסיה (יבאה 9% לערך), תרשים מס' 8.

למעלה מ-400 זני תמרים גדלים באירן¹⁹ אך רק מעטים מהם חשובים מסחרית. בטבלה מס' 2 מפורטים העיקריים שבהם.

תרשים 8: התפלגות ייצוא התמרים מאירן לשנת 2011, טון

הייצוא הכולל לשנת 2011 נאמד ב-128 אלף טון

מקור: ITC

¹⁶ <http://en.mehrnews.com/news/107632/Iran-2nd-biggest-date-producer>

¹⁷ נתוני ITC

¹⁸ נתוני ITC

¹⁹ <http://www.sahravi.com/dates/iranian-dates-fruit.htm>

טבלה 2: זני התמרים העיקריים באירן

שם הזן	סוג	צבע	אחוז לחות מירבי	גודל, ס"מ	טעם	זמן הקציר	תכולת סוכר
Piarom (מג'הול)	חצי יבש	חום כהה	15%	3-5	מתוק	אמצע ספטמבר	80%
Mazafati (Kimia)	טרי	שחור	25%	2-4	מתוק	אוגוסט	
Rabbi	חצי יבש	חום כהה	15%	4-5	מתוק	אוגוסט	80%
Kabkab	חצי יבש	חום כהה	18%	3-4	מתוק מאוד	אמצע ספטמבר	
Sayer	חצי יבש	חום כהה	16%	2.5-3.5	מתוק	ספטמבר	70%
Zahedi	יבש	חום	16%	3-4	די מתוק	אמצע ספטמבר	65%

מקור: datefruit.ir

ערב הסעודית

בשל התנאים המצוינים לגידול תמרים השוררים בערב הסעודית, מדינה זו היא יצרנית התמרים השלישית בגודלה בעולם וייצרה בשנת 2014, עפ"י נתוני משרד החקלאות הסעודי, כ-1.1 מיליון טון תמרים²⁰. לפי אותו מקור, קרוב ל-1.5 מיליון דונם משטחי המדינה מיועדים לגידול תמרים²¹, תרשים מס' 9. מרבית הפרי מיועד לצריכה מקומית ופחות מ-7% מהיקף הייצור מיוצא. ערב הסעודית מייצאת 13% מהיקף ייצוא התמרים העולמי, סך של כ-100 אלף טון בשנת 2014. היבואנית העיקרית של תמרים מערב הסעודית היא איחוד האמירויות המייבאת כ-61% מהכמות המיוצאת. צריכת הפירות לנפש במדינה היא מהגבוהות בעולם ונאמדה בשנת 2014 ב-9 ק"ג.²²

²⁰ <http://www.freshplaza.us/article/8190/Saudi-Arabia-produces-1-6-of-total-worlds-dates>

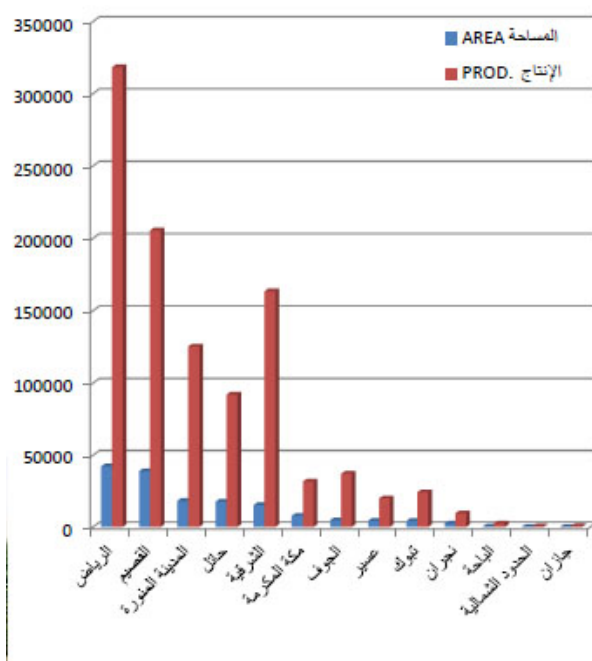
²¹ nadeedalwashm.com/en/index.php/2016-01-12-11-16-32

²²

http://www.importpromotiondesk.de/fileadmin/user_upload/Publikationen/factsheet/zutaten/Dates_in_Germany_English.pdf

תרשים מס' 9: שטח הייצור (הקטר) והכמות המיוצרת (טון) באזורי הגידול העיקריים בערב הסעודית, 2012

2012			
Regions	الإنتاج PROD.	المساحة AREA	المناطق
Riyadh	318303	42262	الرياض
Makkah	31779	7770	مكة المكرمة
Madenah	125177	18217	المنطقة المقدنية
Qaseem	205603	39022	القصيم
Eastern	163576	15351	الشرقية
Aseer	19900	4350	عسير
Tabuk	24301	4254	تبوك
Hail	92091	17634	حائل
Northern	460	121	الحدود الشمالية
Jazan	609	107	جازان
Najran	9601	2595	نجران
Baha	2547	383	الباحة
Jouf	37135	4782	الجوف
KingDom	1031082	156848	المملكة

מקור: nadeedalwashm.com

אלג'יריה

בשנת 2015 נאמד שטח יצור התמרים באלג'יריה בכ-1.6 מיליון דונם, על פי נתוני משרד החקלאות ופיתוח הכפר של המדינה. אומדן מספר עצי התמר עמד אותה שנה על כ-18.6 מיליון עצי תמרים והיקף הייצור היה 990 אלף טון בקרוב.²³

זני התמרים העיקריים המיוצרים באלג'יריה הם דקל נור, ג'רס ודקל ביידה, טבלה מס' 3. צריכת הפרי הממוצעת לנפש במדינה נאמדה בשנת 2014 ב-7 ק"ג.

²³ על פי טבלה 2 בשנת 2013 ייצרה אלג'יריה כ-850 אלף טון תמרים. איננו יכולים לאמוד האם גידול כה משמעותי בהיקף הייצור אפשרי במהלך שנתיים

טבלה 3: התפלגות ייצור התמרים באלג'יריה

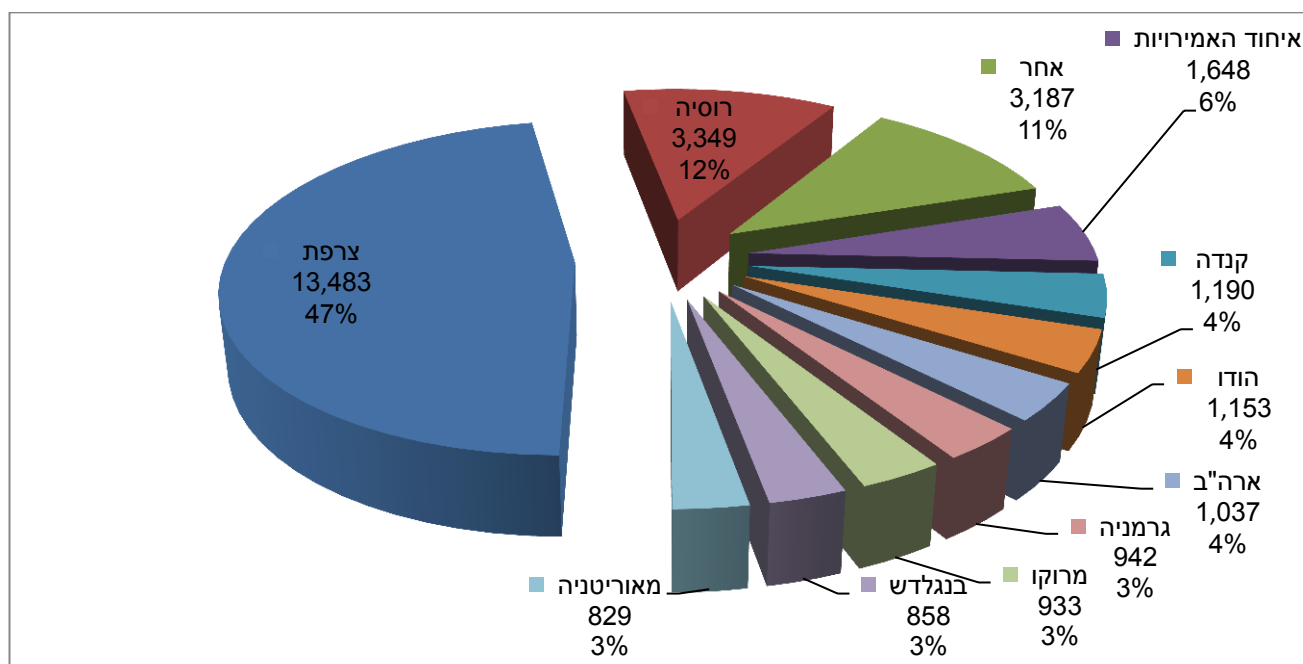
זן	מספר עצים, מיליונים	כמות מיוצרת, אלפי טון
deglet nour (דקל נור)	7.2	525
ghars (ג'רס ודומיו)	4.2	193
degla beida (דקל ביידה ודומיו)	7.2	273

מקור: SIDAB

בשנים האחרונות חל גידול בכמות התמרים המיוצאת מאלג'יריה. בשנת 2015 עמדה כמות התמרים המיוצאת מהמדינה על כ-28 אלף טון, גידול של כ-33% ביחס לכמות שיוצאה בשנת 2013. שיעור ייצור התמרים באלג'יריה עמד בשנת 2015 על 14% מסך ייצור התמרים העולמי, עם זאת, רק כ-3% מהכמות המיוצרת יוצאה.²⁴ צרפת היא יבואנית התמרים הגדולה ביותר מאלג'יריה, תרשים 10. בשנת 2015 יובאו לצרפת כ-47% מכלל הייצוא האלג'ירי של תמרים (כ-13,500 טונות).

תרשים 10: התפלגות ייצור התמרים מאלג'יריה בשנת 2015, טון

הייצוא הכולל לשנת 2015 נאמד ב-28 אלף טון

מקור: ITC

²⁴ http://sidab.caci.dz/?page_id=427

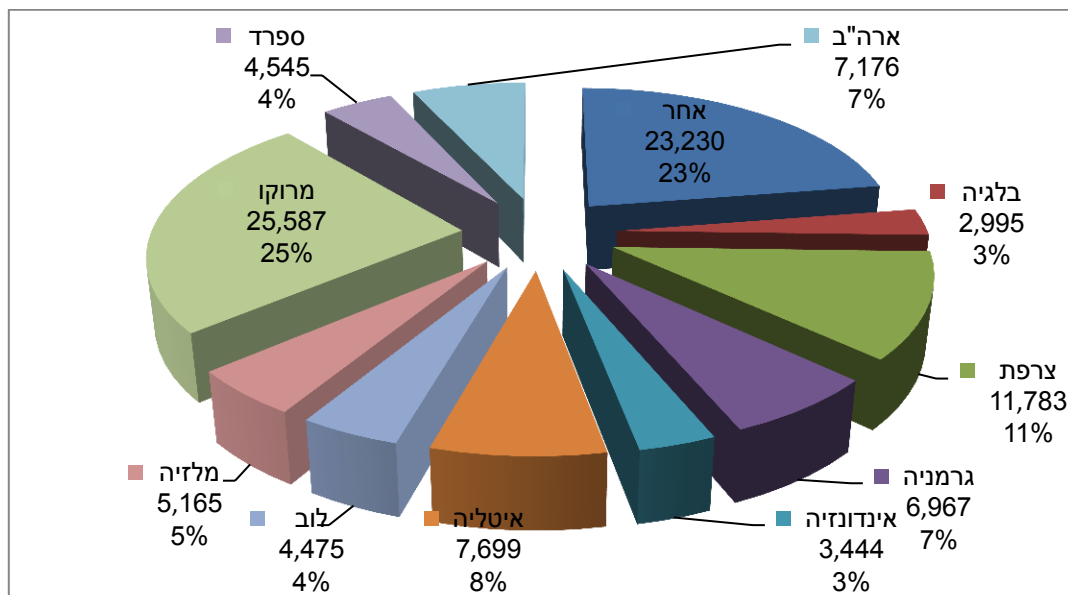

טוניסיה²⁵

שטח גידול התמרים בטוניסיה בשנת 2016 נאמד בכ-538 אלף דונם²⁶. יבול התמרים בשנה זו הוערך ע"י שר החקלאות הטוניסאי בכ-240 אלף טון, 75.6% של הזן דקל נור. בשנת 2016 נאמד היקף ייצוא התמרים עד חודש ספטמבר בכ-106 אלף טון, גידול של מעט למעלה מ-9% בהשוואה לנתון המקביל משנת 2015. היעדים העיקריים ליצוא התמרים מהמדינה הם מרוקו (25%), צרפת (11%) ואיטליה (8%), תרשים מס' 11. צריכת הפרי הממוצעת לנפש במדינה נאמדה בשנת 2014 ב-3.4 ק"ג.

תרשים 11: התפלגות ייצוא התמרים מטוניסיה לשנת 2015, טון

היצוא הכולל לשנת 2015 נאמד ב 103 אלף טון

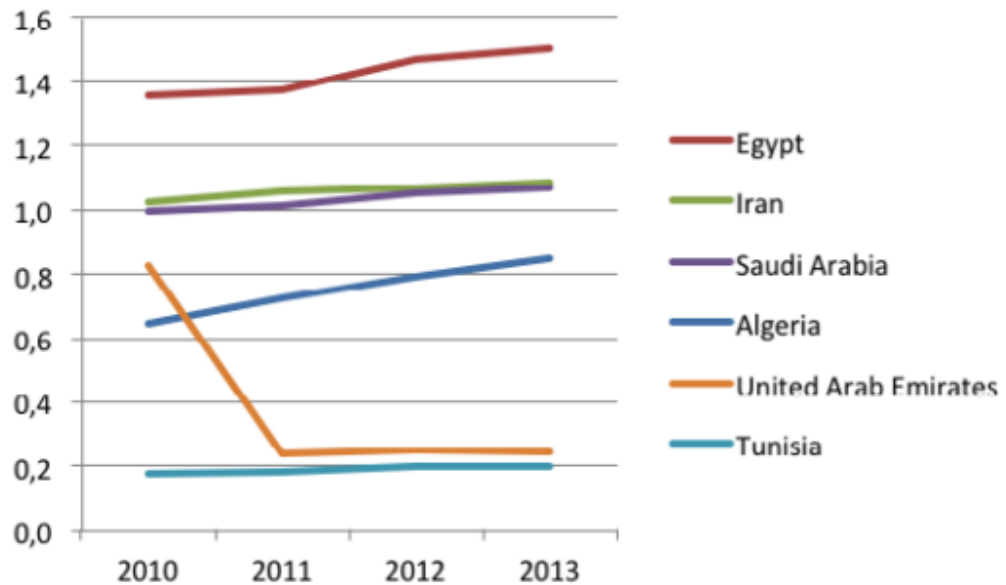

מקור: ITC

²⁵ <http://www.freshplaza.com/article/147307/Over-half-of-Tunisian-dates-exported>
²⁶ <http://www.tap.info.tn/en/Portal-Top-Slide-EN/8217258-date-harvest-estimated-at-241-500>

תרשים 12: התפתחות יצוא התמרים בשבע המדינות המובילות בייצוא, מיליון טון

Source: FAOSTAT, 2016

מקור: FAO

טוניסיה היא אחת משבע היצואניות התמרים המובילות (תרשים 12) ומהווה ספקית עיקרית של תמרים לשוק הגרמני²⁷. הזן דקל נור הוא הזן העיקרי המיוצר בטוניסיה והוא הנפוץ ביותר בשוק הגרמני. מעבר לכך, גרמניה היא אחת מהיבואניות העיקריות של תמרים אורגניים והיצוא הטוניסאי של תמרים אורגנים גדל באופן משמעותי בשנים האחרונות.

פקיסטן

בפקיסטן גידול התמרים משתרע על פני שטח של 900 אלף דונם והיקף הייצור השנתי הממוצע עומד על 600 אלף טון²⁸.

תנאי מזג האוויר, מחסור בידע ובכלים להתמודדות עם מזיקים ומספר נמוך של מגדלים בעלי הכשרה ראויה הביאו לכך שהענף בפקיסטן מתאפיין בייצור תמרים באיכות נמוכה. בשנת 2015 ייצאה פקיסטן מעל ל-175 אלף טון תמרים. מרבית הייצוא (מעל 65%) היה להודו (תרשים 13).

הפקיסטנים מעדיפים לגדל תמר לח על פני יבש מכיוון שהוא רווחי יותר²⁹. בשל מגבלות במסגרות אשראי ומחסור בתשתיות הולמות אין למגדלים משאבים להשקיע בתהליכים של

²⁷ מקור FAO

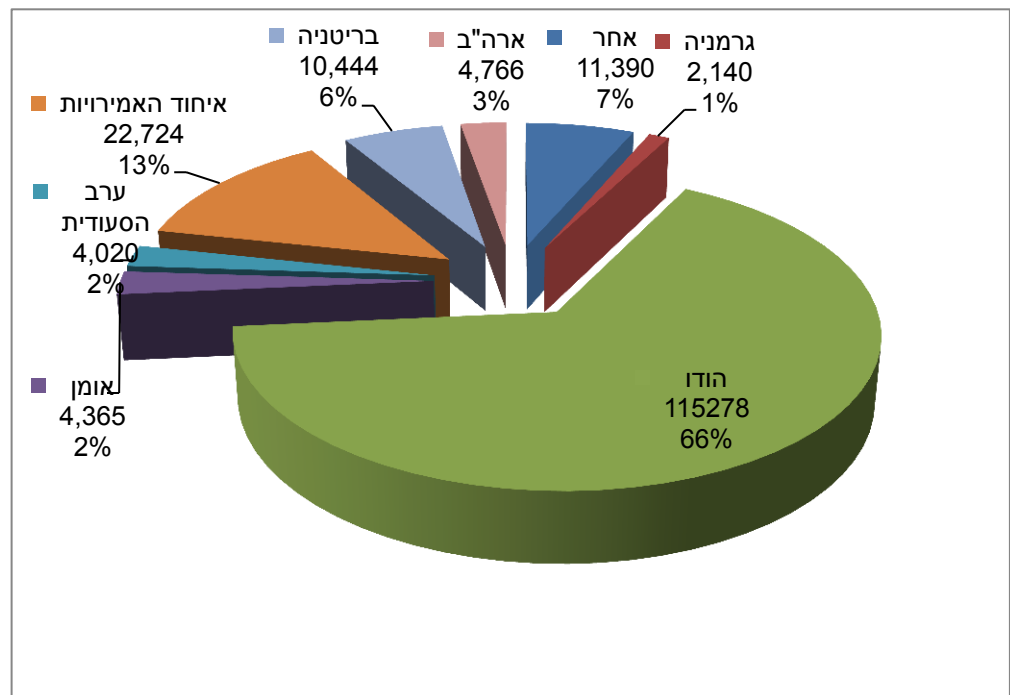
²⁸ Adel A. Abul-Soad (4), Shaimaa M. Mahdi (5), and Ghulam S. Markhand (6). "Date Palm Status and Perspective in Pakistan.", 2015

²⁹ <https://kobra.bibliothek.uni-kassel.de/bitstream/urn:nbn:de:hebis:34-2016020949841/3/ThesisGhayoorFatima.pdf>

ייבוש הפרי ובמתקני העברה ראויים לצורך מכירת הפרי בשווקים רחוקים. בשל המרחק משוקי היעד מוכרים מרביתם את הפרי לקבלנים, סיטונאים או למתווכים.

תרשים 13: התפלגות ייצוא התמרים מפקיסטן לשנת 2015

הייצוא הכולל לשנת 2015 נאמד ב- 175 אלף טון

מקור: ITC

עירק

בשוק התמרים העירקי שורר מיתון המשפיע על כל המגדלים והנובע מהעדר תכנון והכוונה של הייצע העודף לתעשיית המזון או לעיבוד³⁰. בשל מחסור בשטח אחסון ובשל הקושי בניהול מלאי, נוצר מצב בו למעשה היבול החדש מתחרה בכל עונה עם פרי מאוחסן מהעונה הקודמת. גדיד התמרים בעירק מתחיל ביולי ונמשך עד אמצע ספטמבר. המסחר העירקי בתמרים מתבסס על קניה ישירות מהחקלאים בתקופת הגדיד. התמרים הטריים נצרכים בשוק המקומי³². תמרים משומרים או ארוזים בוואקום אינם זמינים בשוק העיראקי. בהעדר תשתיות אחסון ראויות ומספיקות בהיקפן ובהעדר אפשרות להפנותם לתעשייה או לייצוא, התמרים מאוחסנים בחנויות ובאצטדיוני ספורט.

³⁰ <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/08/iraq-dates-production-packaging-palm-trees-orchards.html>

³¹ לפי נתוני משרד התעשייה ומשרד החקלאות העירקי יבול התמרים השנתי נאמד ב-200 אלף טון, בשונה מהנתונים העולמיים האומדים את היבול השנתי ב

³² <https://www.youtube.com/watch?v=wfoBCWmrc8w>, <https://www.youtube.com/watch?v=RWA9LVo9tM4>

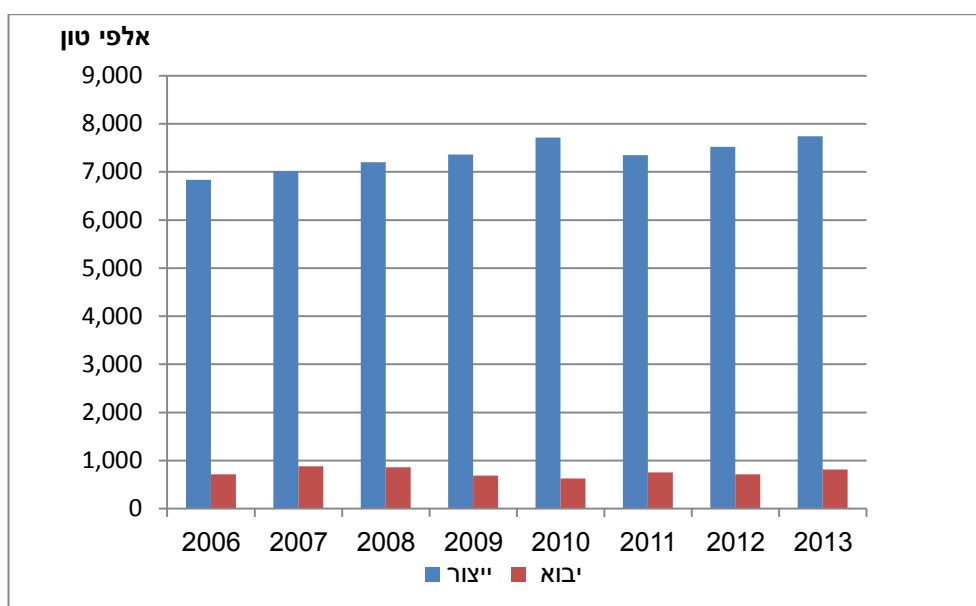
הזנים הנדירים והמבוקשים יותר, דוגמת ברבן ודרי, נשלחים ישירות לבגדד ומשם למפרץ הפרסי. האזור בין העיר הילה שבמחוז בבילון ואל חמזה במערב סבל מהשחתה במהלך המרד נגד משטרו של הנשיא סדאם חוסיין ובעקבות פלישת עיראק לכווית, בשנת 1991. מטעים באזור בצרה ובערי הגבול נפגעו מאוד גם במלחמת עירק-אירן (1980-1988) ומטעים שלמים סובלים כעת מהזנחה או שנעקרו לטובת אזורי מגורים. כתוצאה מכך, ובהעדר תמיכה ממשלתית במגדלים, הצטמצם מספר עצי הדקל בעיראק מ-30 מיליון עצים בשנות ה-60 של המאה ה-20 ל-16 מיליון עצים בשנת 2014.

המסחר העולמי בתמרים

לפי נתוני ה FAO נאמד היבוא העולמי בשנת 2013 בכ-800 אלף טון (כ 10% מהיקף הייצור העולמי), תרשים 14. 90% לערך מהיקף הייצור הכולל מיועדים לצריכה מקומית.

תרשים 14: התפתחות הייצור והמסחר העולמי בתמרים, אלפי טון

מקור: FAO

ישראל היא אחת מעשר היצואניות הגדולות של תמרים בעולם (טבלה 4)³³. למרות שהכמות המיוצאת מישראל קטנה בהשוואה ליצואניות התמרים הגדולות, ערך היצוא לטון של ישראל לשנת 2013 הוא השני בגובהו אחרי ארה"ב ועומד על כ-5,000 דולר לטון. נתון זה נובע מהעובדה שעיקר הייצוא מישראל הוא של תמרים מהזן מג'הול הנחשב לזן איכותי ויקר יותר. ישראל וארה"ב הן מקורות האספקה העיקריות של תמרים מהזן מג'הול לשוק העולמי, והחלק היחסי של ישראל ביצוא העולמי של מג'הול מגיע לכ-65% עד 75%³⁴.

³³ חשוב להדגיש שחלקה היחסי המשמעותי של ישראל במסחר בעקבות היותה ספקית עיקרית לתמרים מזן מג'הול אינו בא לידי ביטוי מאחר ואין קוד מכס נפרד למג'הול או לזנים שונים של תמרים.

³⁴ <http://www.freshplaza.com/article/155227/Israeli-Medjool-dates-dominate-the-global-market>

טבלה 4: יצוא תמרים בטונות וערך בדולר לטון, מדינות עיקריות, FOB, 2013

מדינה	כמות מיוצאת, טון	ערך יצוא ממוצע, דולר לטון
פקיסטן	169,159	507
עירק	144,607	375
טוניסיה	105,803	2,211
ערב הסעודית	99,770	1,038
אירן	93,030	803
איחוד האמירויות	76,669	763
ישראל	26,332³⁵	5,028
מצרים	24,590	1,358
אלג'יריה	20,682	1,438
צרפת	10,329	2,932
עומן	8,992	1,199
ארה"ב	7,134	6,407
נגריה	4,265	202
ירדן	3,861	1,904
הולנד	3,861	4,578
טורקיה	3,006	1,769
גרמניה	2,845	3,740
אחר	21,113	
סה"כ	826,048	

מקור: FAO

הודו היא יבואנית התמרים הגדולה בעולם, היקף היבוא שלה בשנת 2013 נאמד ב-312 אלף טון. היבואנית השנייה בגודלה בפער גדול מהודו היא מרוקו, בהיקף של 41.5 אלף טון (טבלה מספר 5). מבין עשרים היבואניות הגדולות של תמרים בעולם, ערך היבוא הגבוה הוא של קנדה (3 דולר לקילו לערך עבור 9.7 אלף טון תמרים מייבאים). ערך היבוא הנמוך ביותר הוא של נגריה (0.1 דולר לקילו). הבדלים אלה נובעים להערכתנו מתמהיל זנים שונה ומהבדלים באיכות.

³⁵ נתוני הייצוא של ה FAO לישראל בשנת 2015 גבוהים באופן משמעותי מנתוני הייצוא המדווחים על ידי השירותים להגה"צ ולביקורת של משרד החקלאות ופיתוח הכפר העומדים על כ-18 אלף טון.

טבלה 5: התפלגות היבוא בשנת 2013, מדינות עיקריות

מדינה	כמות מיובאת, אלפי טון	ערך יבוא ממוצע, דולר לטון
הודו	311.6	588
מרקו	41.5	1,893
צרפת	32.1	2,247
אינדונזיה	29.1	1,288
תימן	28.7	523
ארה"ב	23.9	1,495
נגריה	21.7	107
רוסיה	21.3	1,384
איחוד האמירויות	21.0	1,251
מלזיה	19.4	2,431

מקור: FAO

אלג'יריה היא המדינה בה הצריכה לנפש היא הגבוהה בעולם, כ-18.1 ק"ג לנפש (טבלה 6, לפי הנתונים הממוצעים לשנים 2010-2011).³⁶

צריכת התמרים הממוצעת לנפש גבוהה גם במצרים ובאירן ועומדת על 15.3 ו-11.1 ק"ג בהתאמה. ישראל נמצאת במקום השישי בעולם מבחינת צריכת תמרים ממוצעת לנפש. צריכת התמרים הממוצעת בישראל מוערכת בכ-2.9 ק"ג לנפש, פחות מחמישית מצריכת התמרים הממוצעת לנפש באלג'יריה.

טבלה 6: צריכה ממוצעת של תמרים לנפש, לשנים 2010-2011 (קילוגרם)

מדינה	צריכת תמרים ממוצעת לנפש
אלג'יריה	18.1
מצרים	15.3
אירן	11.1
אלבניה	3.7
מרקו	3.1
ישראל	2.9
פקיסטן	2.5
איסלנד	0.7
טורקיה	0.6
דנמרק	0.5

מקור: helgilibrary

³⁶ 7 ק"ג לנפש בשנת 2014 לפי

http://www.importpromotiondesk.de/fileadmin/user_upload/Publikationen/factsheet/zutaten/Dates_in_Germany_English.pdf

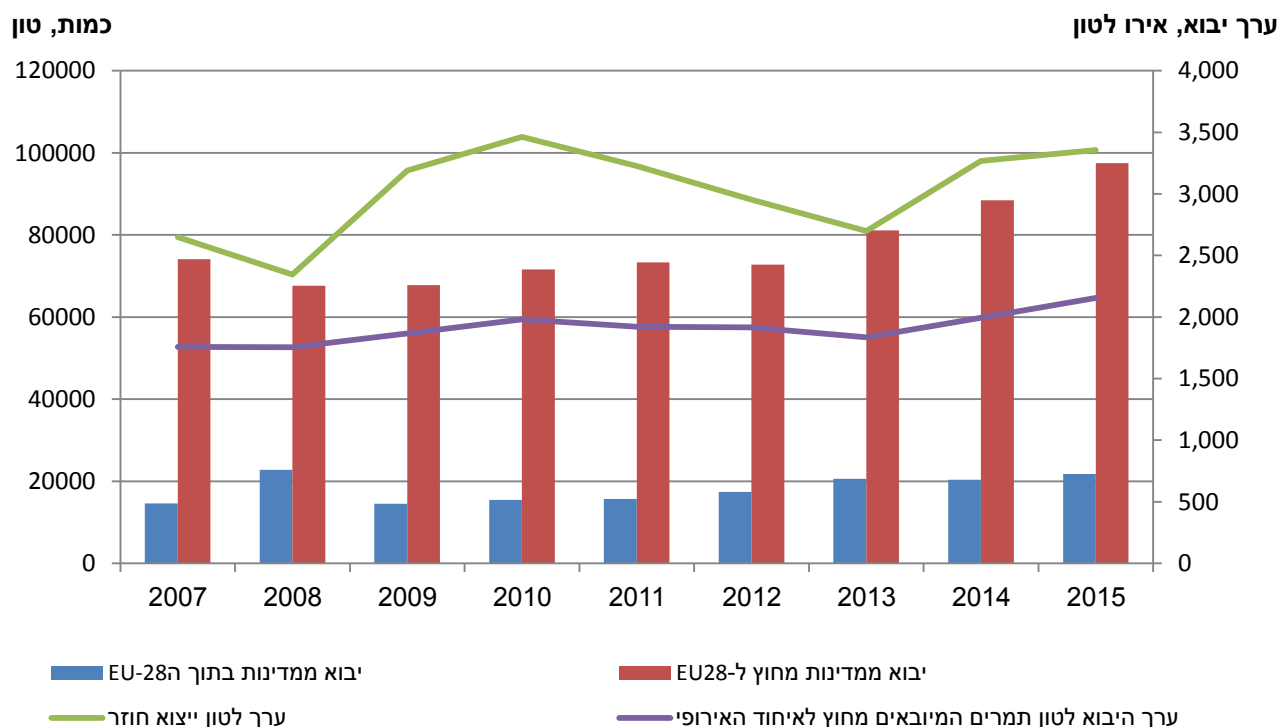
המסחר בתמרים באיחוד האירופי

במדינות האיחוד האירופי לא מיוצרים תמרים, מסיבה זו הנתונים בנוגע לתמרים המיובאים ממדינות שבתוך האיחוד האירופי מתייחסים למעשה לייצוא חוזר של תמרים.

כמות התמרים המיובאת לאיחוד האירופי (EU28) ממדינות שמחוץ לאיחוד גדלה בכ-31% בין השנים 2007 ו 2015 (מ 74 אלף טון בשנת 2007 ל 98 אלף טון בקרוב בשנת 2015), תרשים מס' 15.
היקף הייצוא החוזר של תמרים גדל בשנים אלה ב-48% לערך (מ-15 אלף טון לערך בשנת 2007 ל-22 אלף טון בקרוב בשנת 2015).

ההפרש בין ערך התמרים המיובאים ממדינות שמחוץ לאיחוד האירופי לערך התמרים המיוצאים בייצוא החוזר משקף את עלויות השיווק, ההובלה, האחסון, פעולות האריזה וכד' המוסיפות עלויות וערך לצרכן.

תרשים 15: התפתחות יבוא התמרים (קוד מכס 08041000) לאיחוד האירופי (EU-28) וערך היבוא

מקור: EUROSTAT

מקור האספקה העיקרי של תמרים לאיחוד האירופי הוא טוניסיה (41 אלף טון לערך) המהווה למעלה מ- 42% מהיבוא לאיחוד האירופי ממדינות שמחוץ לאיחוד, טבלה מס' 7.
חלקה היחסי של ישראל, ביבוא התמרים לאיחוד האירופי, קטן יחסית (פחות מ- 10% מהיבוא) אך ערך היבוא לטון של התמרים מישראל גבוה משמעותית משל הספקיות העיקריות בשל מהעבודה שעיקר היבוא מישראל הוא של הזן מג'הול. ערך היבוא הגבוהה ביותר הוא של ארה"ב (מעל 6,500 אירו לטון), גם ארה"ב הינה בין מקורות האספקה העיקריות של תמרים מזן מג'הול.

טבלה 7: התפלגות היבוא התמרים (080410) לאיחוד האירופי (EU-28) בשנת 2015

מקורות	כמות, טון	ערך, אירו לטון
טוניסיה	40,749	2,046
אלג'יריה	16,319	1,525
אירן	13,479	1,234
ישראל	8,904	5,429
פקיסטן	8,564	994
איחוד האמירויות	2,711	1,092
ערב הסעודית	2,529	1,776
ארה"ב	1,089	6,577
טורקיה	676	3,017
אחר	2,070	-
סה"כ	97,090	-
מקורות ייצוא חוזר		
צרפת	6,273	2,504
גרמניה	4,522	3,217
הולנד	4,257	3,847
בריטניה	1,551	2,011
ספרד	965	3,648
איטליה	772	4,284
אחר	2333	-
סה"כ	20,673	-
סה"כ היבוא	117,763	-

מקור: EUROSTAT

יבוא ממדינות שמחוץ לאיחוד האירופי (EU28) ליעדים באיחוד האירופי

יבואניות התמרים העיקריות של תמרים באירופה, בעשור האחרון, הן צרפת, בריטניה, גרמניה, איטליה, ספרד והולנד. צרפת היא היבואנית הגדולה ביותר ובשנת 2015 יבאה כ-33 אלף טון תמרים, כ-28% מסך התמרים המיובאים למדינות האיחוד (EU28). יבואניות גדולות נוספות הן בריטניה וגרמניה שייבאו בשנת 2015 19.5 אלף טון ו-14 אלף טון, בהתאמה (17% ו-13% מסך התמרים המיובאים). סך יבוא התמרים בשנת 2015 לאיטליה, ספרד והולנד הסתכם יחד בכ-20 אלף טון, כ-19% מסך הכמות המיובאת.

יצוא מדינות איחוד האירופי (EU28) ליעדים באיחוד האירופי

נתוני הייצוא של תמרים ממדינות אירופה מתייחסים למעשה לייצוא חוזר של תמרים שיובאו ממדינות יצרניות מחוץ לאיחוד האירופי. לפי טבלה 8, ניכר כי במדינות צרפת והולנד חלק משמעותי מיבוא התמרים (כ-38% בצרפת, כ-69% בהולנד) מיועד למסחר ולייצוא חוזר ליעדים שונים. במדינות בריטניה וספרד שיעור הייצוא החוזר נמוך (9% בבריטניה ו-13% בספרד) וניכר כי מרבית הסחורה המיובאת מיועדת לצריכה עצמית.

טבלה 8: שיעור הייצוא החוזר מתוך היבוא של יבואניות עיקריות באיחוד האירופי, 2015

מדינה	יבוא אלפי טון	ייצוא חוזר אלפי טון	% ייצוא חוזר מתוך היבוא
			צרפת
בריטניה	19.5	1.7	9%
הולנד	7.4	5	69%
ספרד	6.8	0.9	13%

מקור: EUROSTAT

ענף התמרים בישראל

בעשור האחרון חל בישראל גידול משמעותי בענף התמרים. יבול התמרים בשנת 2015 עמד על 41,000 טון (טבלה 9). בשנים 2009-2015 עלה במקצת חלקו היחסי של היצוא (מ-41.6% בשנת 2009 ל-43.9% בשנת 2015). כמעט כל היצוא מתבצע דרך הים³⁷ באמצעות 26 חברות יצוא. שתי יצואניות גדולות מייצאות כ-75% מהכמות המיוצאת. 25% מהכמות המיוצאת מתפלגים בין 24 יצואניות קטנות יותר.

טבלה 9: התפתחות יצור ויצוא התמרים מישראל בשנים 2009-2015, טונות

שנת	כמות מיוצאת, טון	יבול לשנה, טון	שיעור היצוא, %
2009	9,991	24,000	41.6%
2010	11,161	29,000	39%
2011	11,430	32,000	36%
2012	12,880	38,800	33%
2013	15,605	39,300	40%
2014	18,118	40,500	45%
2015	17,988	41,000	44%

מקור: עיבוד נתונים שהתקבלו ממועצת הצמחים ונתוני ייצוא של השירותים להגנת הצומח, משרד החקלאות ופיתוח הכפר.

בשנת 2016 נספרו בישראל מעל 650 אלף עצי תמר (תרשים 16) מתוכם יותר מ-460 אלף הם עצים מניבים. 195 אלף (כ-30% מכלל העצים) הם עצים צעירים שעתידיים להניב פירות בין השנים 2017 ל-2022. שטח הגידול בארץ נאמד בכ-54 אלף דונם. אזורי הגידול העיקריים של התמרים בישראל הם בקעת הירדן (כ-38%), אזור הערבה ואזור עמק המעינות, בהם נטועים בהתאמה כ-27% ו-18% מסך עצי התמר בישראל. היקף הנטיעות הכולל של עצי התמר בקיץ 2015 הסתכם במעל 26 אלף עצים חדשים. 59% מהעצים החדשים ניטעו באזור הערבה, כ-25% ניטעו באזור בקעת הירדן והשאר בעמק הירדן, רמת הגולן, עמק המעינות, חרוד וים המלח. בשנים 2014 – 2015 ניתן להצביע על ירידה בהיקף הנטיעות החדשות באזור הבקעה הנובעת מכך שהאזור אינו אופטימלי לגידול³⁸, תרשים מס' 17. בערבה ניתן לראות עלייה חדה בהיקף הנטיעות בשנים 2013 - 2015.

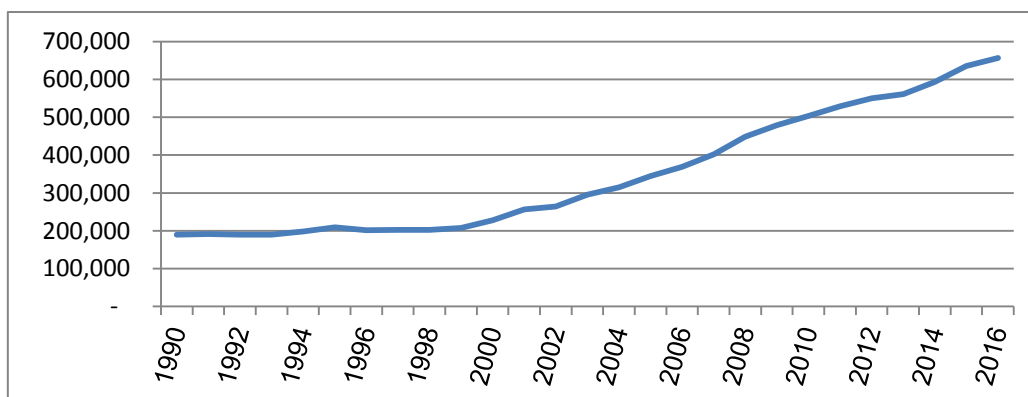
³⁷ נתוני ייצוא, השירותים להגה"צ ולביקורת של משרד החקלאות ופיתוח הכפר.

³⁸ תנאי מזג האוויר באזור מתאפיינים באחוזי לחות גבוהים יחסית הגורמים לשלפוח הפרי ולפגיעה בערכו בייצוא

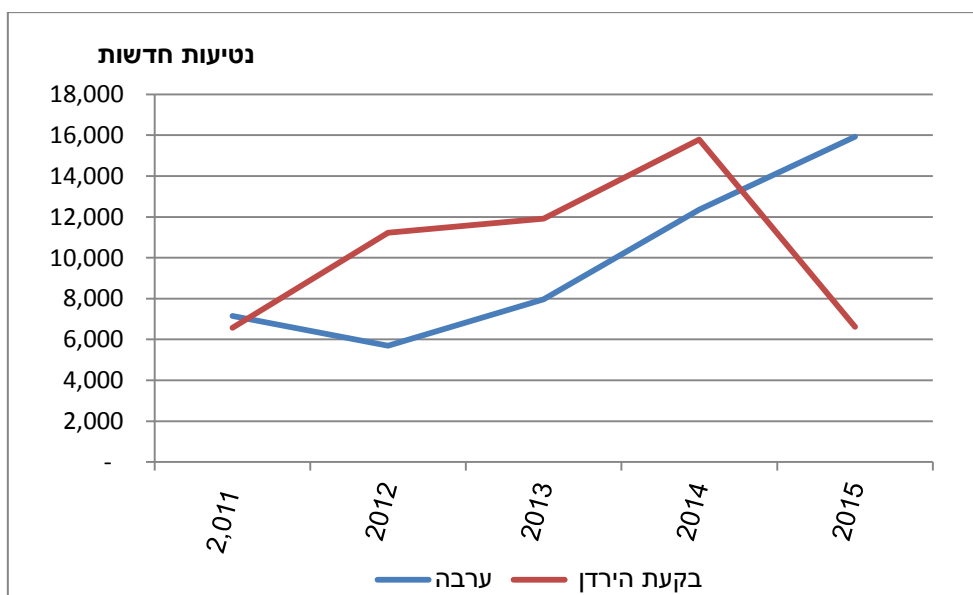
עלייה זו משקפת את המעבר של רבים מחקלאי הערבה לגידול תמרים לאחר שנפגעו ממשבר הייצוא של פלפלים לרוסיה ומערב אירופה ועקב נוהל התמיכה מטעם משרד החקלאות על הסבת הגידולים לענפים אחרים.³⁹

תרשים 16: התפתחות נטיעות התמרים בישראל, סך העצים הנטועים בשנים 1990-2016

מקור: הדקלים- מפקד תמרים 2016

תרשים 17: התפתחות נטיעות עצי התמר בין השנים 2011-2015⁴⁰ בבקעת הירדן ובערבה. דונם

מקור: מפקד התמרים, הדקלים

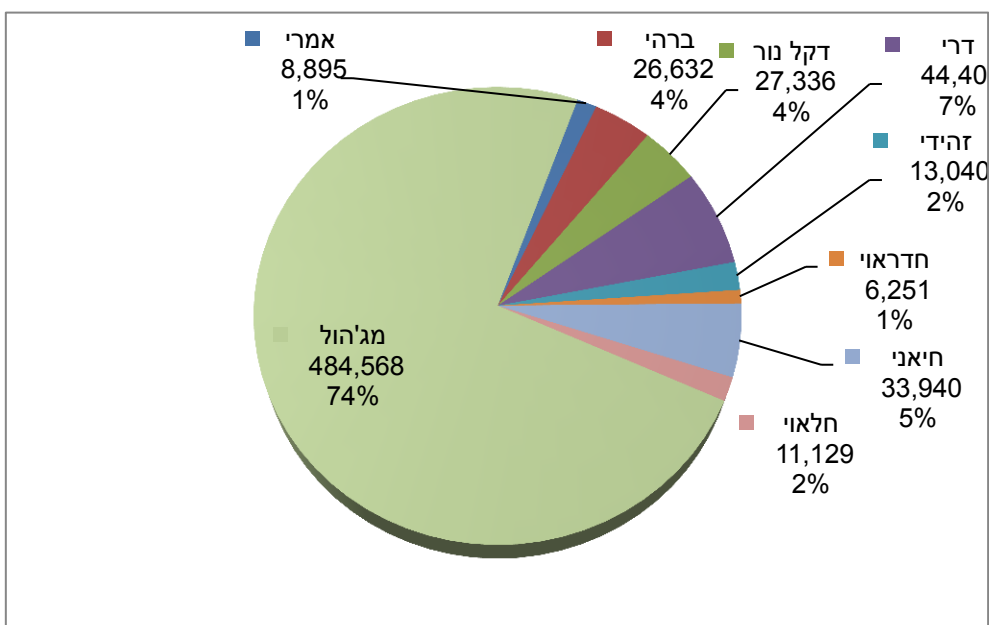
³⁹ נוהל תמיכה למגדלי פלפל לייצוא באזורי עדיפות לאומית, משרד החקלאות ופיתוח הכפר (לתמיכה בשנים 2015-2016).

⁴⁰ סך הנטיעות החדשות הן תוספת הנטיעות החדשות בקיץ של אותה שנה

הזן העיקרי המיוצר בישראל הוא המג'הול, המהווה עפ"י נתוני מפקד הדקלאים 74% מהייצור בשנת 2016, תרשים 18.
בשנת 2015, נטעו בישראל מעל 26 אלף עצי תמר וקרוב ל 25 אלף מתוכם (כ-94%) היו מהזן מג'הול (טבלה 10).

תרשים 18: התפלגות היקפי הגידול של זני התמרים בישראל, 2016

מקור: הדקלאים- מפקד תמרים 2016

טבלה 10: התפתחות נטיעות המג'הול בישראל

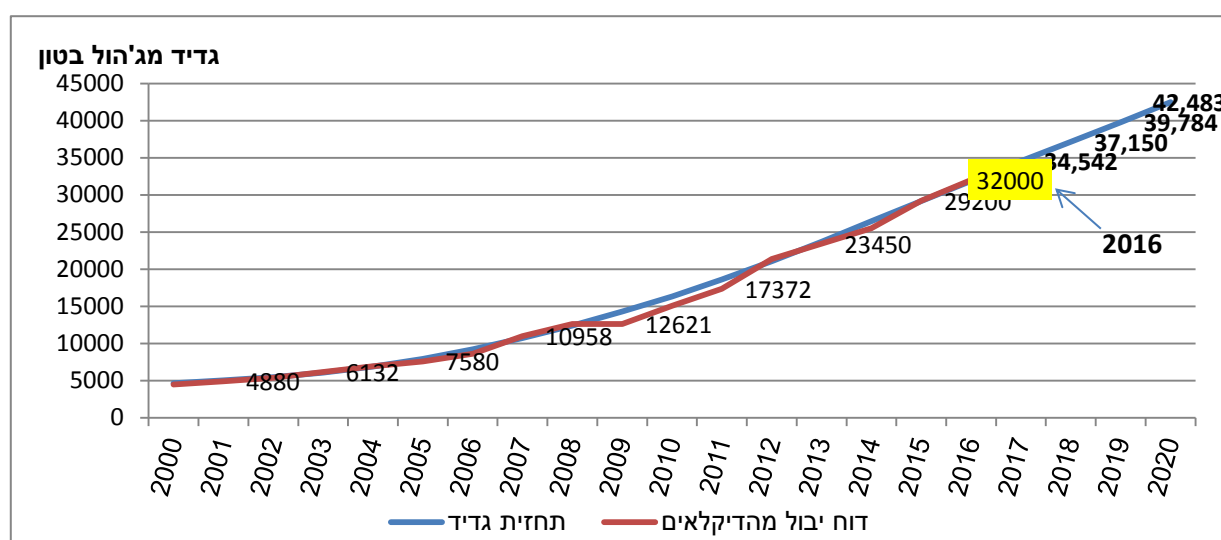
שנה	שיעור הזן מג'הול מכלל השטחים הנטועים	שיעור הזן מג'הול מכלל הנטיעות החדשות	סך שטח הגידול בדונם	סך הנטיעות בדונם
2007	62%	75%	33,530	3,815
2008	63%	91%	37,406	2,154
2009	66%	82%	39,911	2,590
2010	67%	75%	41,928	2,381
2011	68%	80%	44,080	2,075
2012	69%	81%	45,834	2,476
2013	70%	80%	46,754	3,082
2014	72%	76%	49,394	4,047
2015	72%	94%	52,967	2,227

מקור: הדקלאים- מפקד תמרים 2016

בשנת 2016 עמד היקף גידיד התמרים מהזן מג'הול על 31 אלף טון לערך. תחזית עתידית להתפתחות בגידיד המג'הול מוצגת בהתבסס מודל ארבע שנתי המתבסס על הנחה של עלייה לוגריתמית בייצור הפרי מהשנה הרביעית ועד השנה השמונה עשרה בה עץ הדקל מגיע לניבה מלאה וייצור הפרי מתייצב.⁴¹ על פי מודל זה (תרשים 19) הצפי הוא שבשנת 2020 היקף גידיד התמרים מהזן מג'הול יעלה על 42 אלף טון.

תרשים 19: מודל מירון לגידיד מג'הול- השוואת תחזית שנתית לדיווח ארצי

מקור: בוקי גלזנר

היקף ייצור התמרים בישראל נמצא במגמת עלייה לאורך השנים (תרשים 20). שוויו הריאלי של ק"ג תמרים בשוק המקומי עלה ב-32% בין השנים 2009 ל 2015 (בשנת 2009 היה שוויו של ק"ג תמרים בשוק המקומי 9.5 ש"ח לק"ג, לעומת 12.5 ש"ח לק"ג בשנת 2015). לעומת זאת ערך יצוא התמרים הריאלי ירד בשנים אלה ב-5% (24.7 ש"ח לק"ג בשנת 2009 בהשוואה ל-23.5 ש"ח לק"ג בשנת 2015).

השוק המקומי לתמרים בישראל

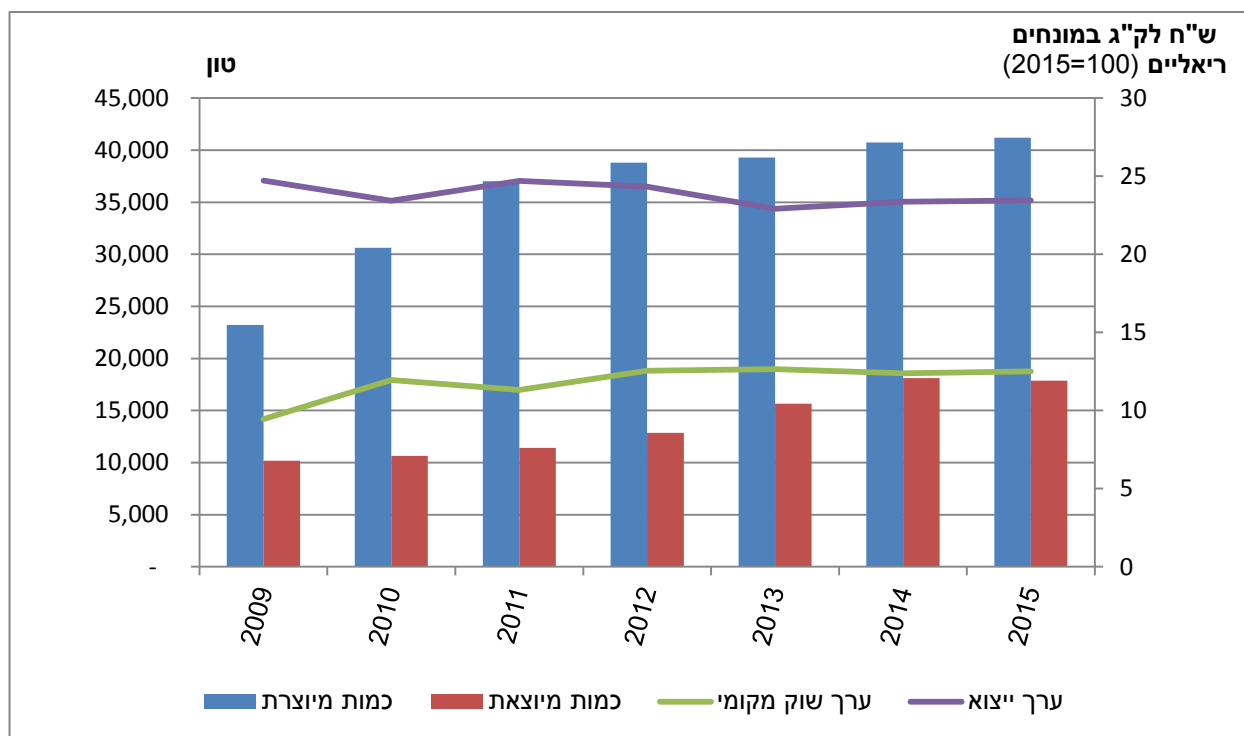
בשנים 2007-2011 חלה עלייה חדה בצריכת התמר הממוצעת לנפש בישראל (תרשים 21). בשנת 2007 נאמדה צריכת התמר הממוצעת לנפש על 1.1 ק"ג וב-2011 הגיעה ל-3.2 ק"ג לנפש. בשנים שלאחר מכן ועד 2015 חלה ירידה קלה והתייצבות בצריכה. בשנת 2015 צריכת התמר הממוצעת לנפש עמדה על כ-2.7 ק"ג. על פי נתוני חברת Storenext, המייצגים את המכר ברשתות השיווק, מינימרקטים וחניות נוחות, בין השנים 2013 ל-2015 חלה עלייה של 44% בכמות התמרים הנמכרת בערוצי שיווק אלה ועלייה של 45% בפדיון. היקף הפדיון

⁴¹ מודל מירון – מקור: בוקי גלזנר

ממכירת תמרים בשנת 2015 נאמד בכ-46 מיליון ₪, עבור כמות של כ-1,800 טון. המחיר הממוצע לתמרים (ארוזים ובמשקל) עלה באותן שנים מ-25.5 ל-25.7 ש"ח לק"ג.

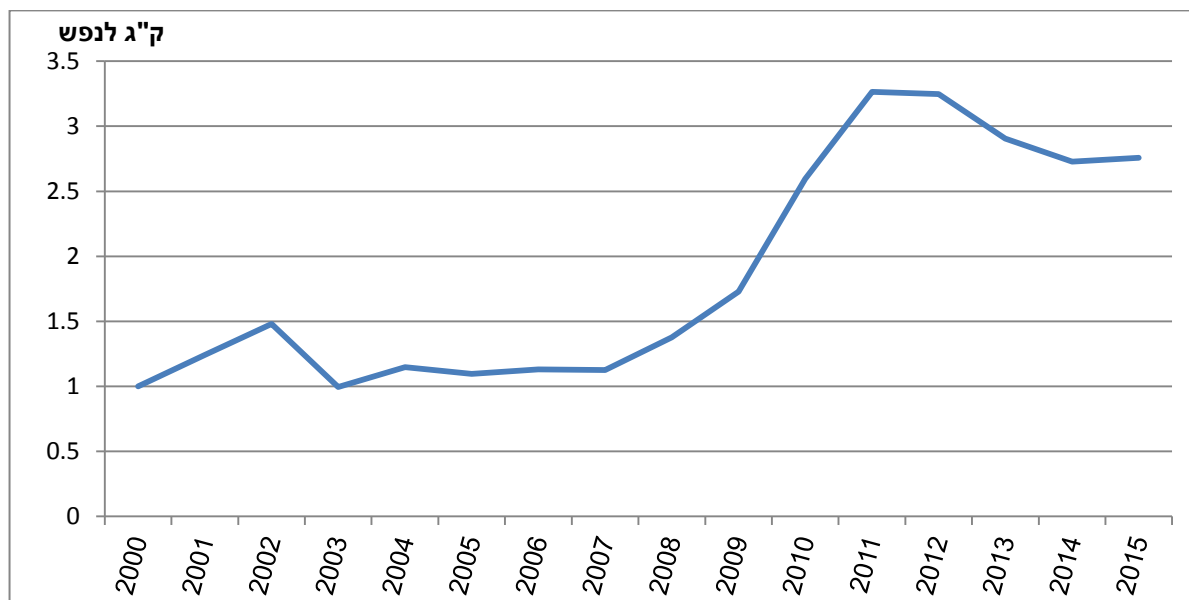
תרשים 20: התפתחות היקף הייצור וערך לק"ג של התמרים בישראל

מקור: למ"ס

תרשים 21: התפתחות בצריכת תמרים לנפש*

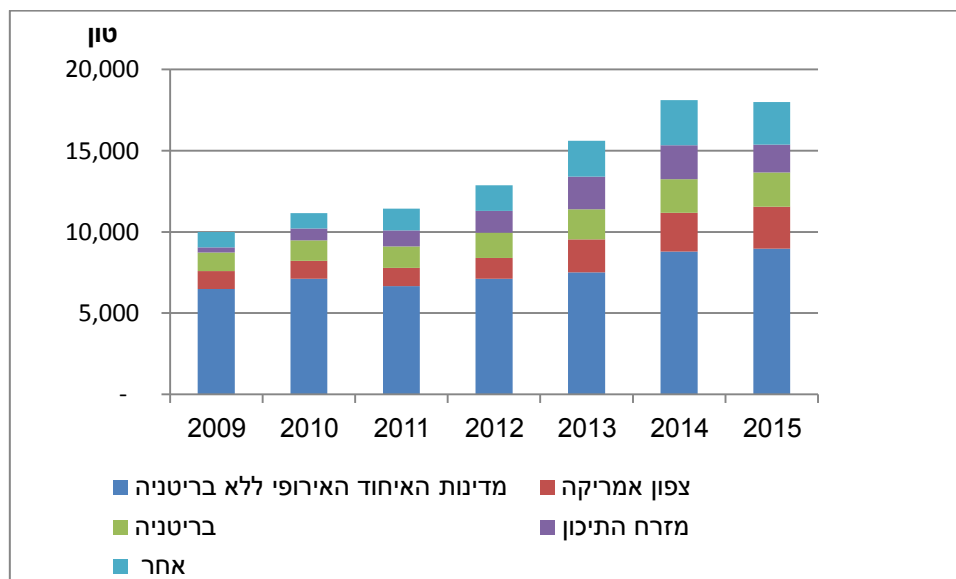

* חישוב מבוסס על כמות הייצור המשוקק לשוק המקומי, ולא על הצריכה בפועל
מקור: למ"ס

ייצוא תמרים מישראל

ייצוא התמרים מישראל גדל בכמעט 80% משנת 2009 (תרשים 22).

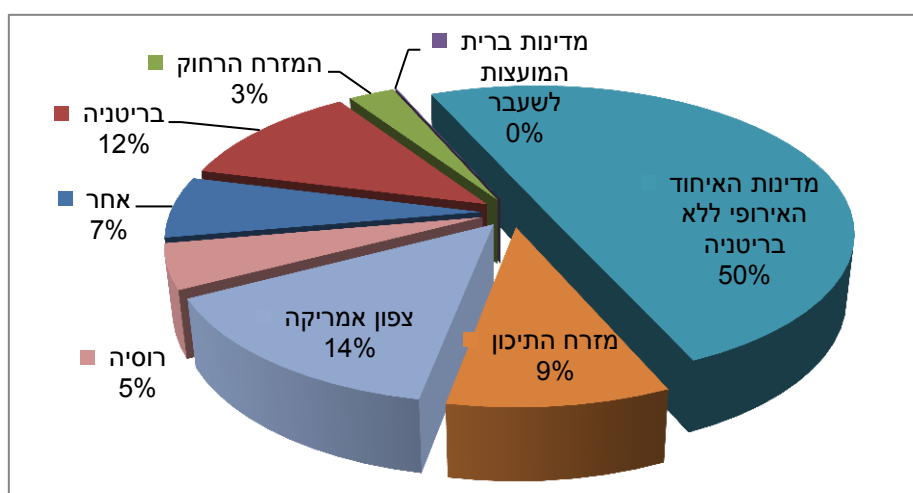
תרשים 22: התפלגות הכמות המיוצאת מישראל לפי שווקי יעד עיקריים, בשנים 2009-2015, טון

מקור: נתוני השירותים להגנת הצומח ולביקורת, משרד החקלאות ופיתוח הכפר

האיחוד האירופי הוא יעד הייצוא העיקרי של תמרים מישראל. בשנת 2015 כ-50% מהכמות המיוצאת מישראל היתה אל מדינות באיחוד האירופי – לא כולל בריטניה, ו-12% נוספים לבריטניה (תרשים 23). יעדים מרכזים נוספים הם צפון אמריקה ומדינות המזרח התיכון אליהן הגיעה כ-14% ו-9% מהכמות המיוצאת בשנת 2015, בהתאמה. המדינות העיקריות אליהן יוצאו התמרים בשנת 2015 הן הולנד, צרפת, ספרד ארה"ב ואיטליה.

תרשים 23: התפלגות יעדי הייצוא מישראל לשנת 2015

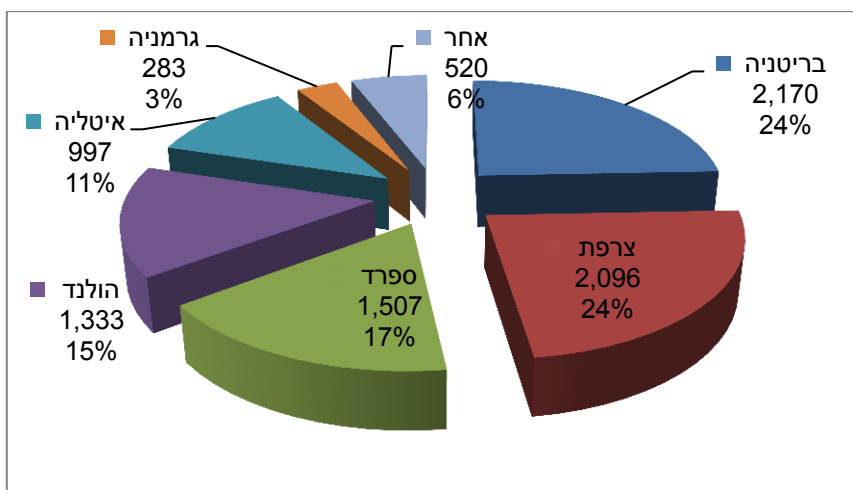
מקור: נתוני השירותים להגנת הצומח ולביקורת, משרד החקלאות ופיתוח הכפר

ישראל והאיחוד האירופי

ישראל היא היצואנית הרביעית בגודלה של תמרים לאיחוד האירופי (ראה טבלה מס' 7). 62% לערך מהכמות המיוצאת מישראל מיוצאת אל מדינות האיחוד האירופי⁴². ערך הייבוא של סחורה זו עומד על כ-5.5 אלף אירו לטון. בשנת 2015 קרוב למחצית מכמות התמרים המיוצאת מישראל לאיחוד האירופי הגיעה למדינות צרפת ובריטניה, תרשים 24.

⁴² נתוני יצוא, השירותים להגה"צ ולביקורת של משרד החקלאות ופיתוח הכפר.

תרשים 24: התפלגות יבוא התמרים מישראל לאיחוד האירופי (EU-28) בשנת 2015

מקור: EUROSTAT

בטבלה 11 מוצגת התפלגות היבוא של תמרים מישראל במדינות העיקריות באיחוד האירופי לשנת 2015, ניתן לראות שערך היבוא הגבוה ביותר התקבל באיטליה. חשוב לציין שמדינת היבוא המדווחת לא בהכרח שוק היעד הסופי, בשל יצוא חוזר של חלק מהסחורה.

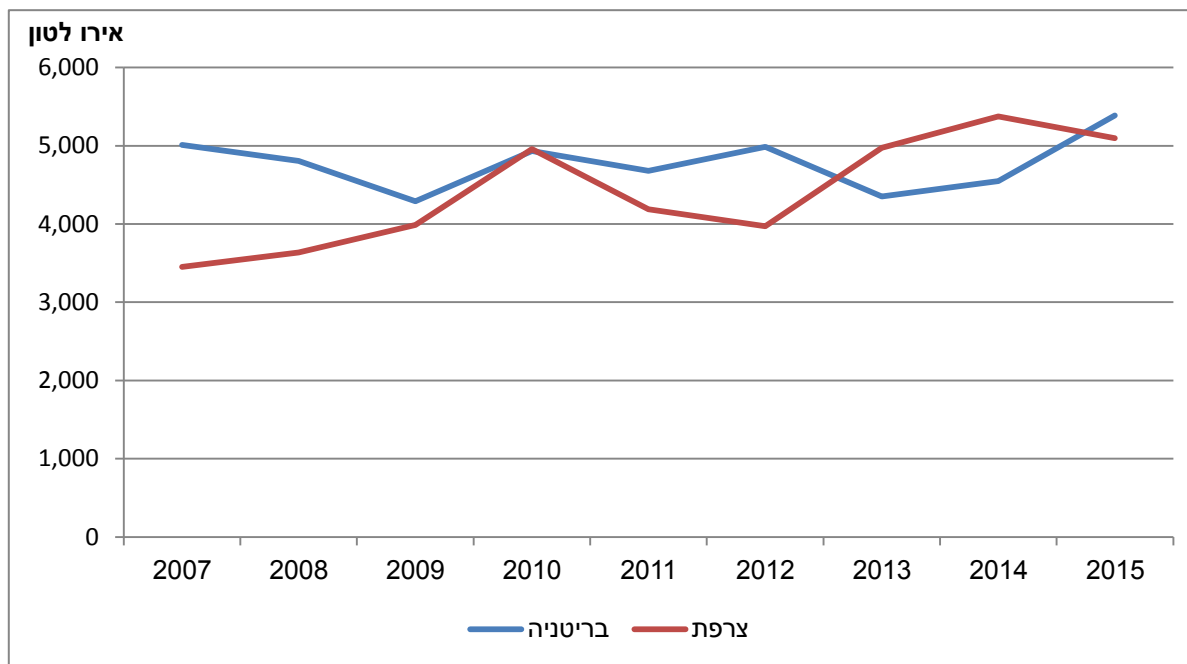
טבלה 11: התפלגות יבוא התמרים מישראל במדינות עיקריות באיחוד האירופי, 2015

מדינה	כמות מיובאת מישראל, טון	ערך היבוא הממוצע, אירו לטון
בריטניה	2,170	5,385
צרפת	2,096	5,095
ספרד	1,507	4,861
הולנד	1,333	5,433
איטליה	997	6,492
אחר	803	-
סה"כ	8,906	-

מקור: EUROSTAT

תרשים 25: התפתחות ערכי יבוא ממוצעים בשני יעדי הייצוא העיקריים של ישראל, אירו לטון CIF

מקור: EUROSTAT

בריטניה וצרפת הם שני יעדי הייצוא העיקריים של ישראל באיחוד האירופי. ערכי היבוא בבריטניה של התוצרת הישראלית בשנת 2015 היו 5.4 אירו לקילו, מחיר דומה לזה של שנת 2007. לעומת זאת ערך היבוא בצרפת עלה משמעותית (היום כ-5 אירו לק"ג בהשוואה ל-3.5 אירו לק"ג בשנת 2007), תרשים 25.

בטבלה מס' 12 מוצגים מחירים לתמרים בשווקים שונים באירופי, בשבוע 52 בשנת 2015. המחירים בטבלה מהווים דוגמה להבדלים הניכרים במחירים בין מקורות אספקה שונים, ולאותו מקור אספקה, בהתאם לזן, גודל הפרי, איכות וסוג האריזה.

טבלה 12: מחירי תמרים ממקורות שונים בשווקים עיקריים באירופה, שבוע 52 לשנת 2015

שוק	מקור	זן	מחיר (אירו לק"ג)*
צרפת	אלג'יריה	דקל נור	5.0
	ישראל	מג'הול	10.5
הולנד	אירן	מוצפתי	3.3
	ישראל	מג'הול	5.7-9 (בהתאם לגודל הפרי)
	פרו	ברהי	7.2
		מג'הול	6.0 (באריזה של 2 ק"ג)
	טוניסיה	קואט אליגן	1.88 (ב-24 אריזות של 200 גרם)
	סדלס	2.75	
איטליה	ישראל	מג'הול	8.4-12.4 (בהתאם לגודל הפרי)
ספרד	טוניסיה		1.95
בריטניה	ישראל	מגהול	5.03
	טוניסיה		1.77-1.88 (באריזות של 200 גרם)

* לאריזה של 5 ק"ג, אלה אם צוין אחרת
מקור: ITC (מחירי מכירה יבואן)

התפתחות במקורות המג'הול

הרשות הפלסטינית

ענף החקלאות באיו"ש נחשב לאחד מעמודי התווך של הכלכלה הפלסטינית והמהווה מקור פרנסה לאלפי משפחות. עפ"י נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ברש"פ נאמד בשנת 2010 היקף השטח המעובד בפועל על כ 1.1 מיליון דונם מטעים, ירקות וגידולי פלחה.⁴³ שטח המטעים הכולל באיו"ש נאמד בשנת 2015 בכ-516.7 אלף דונם.

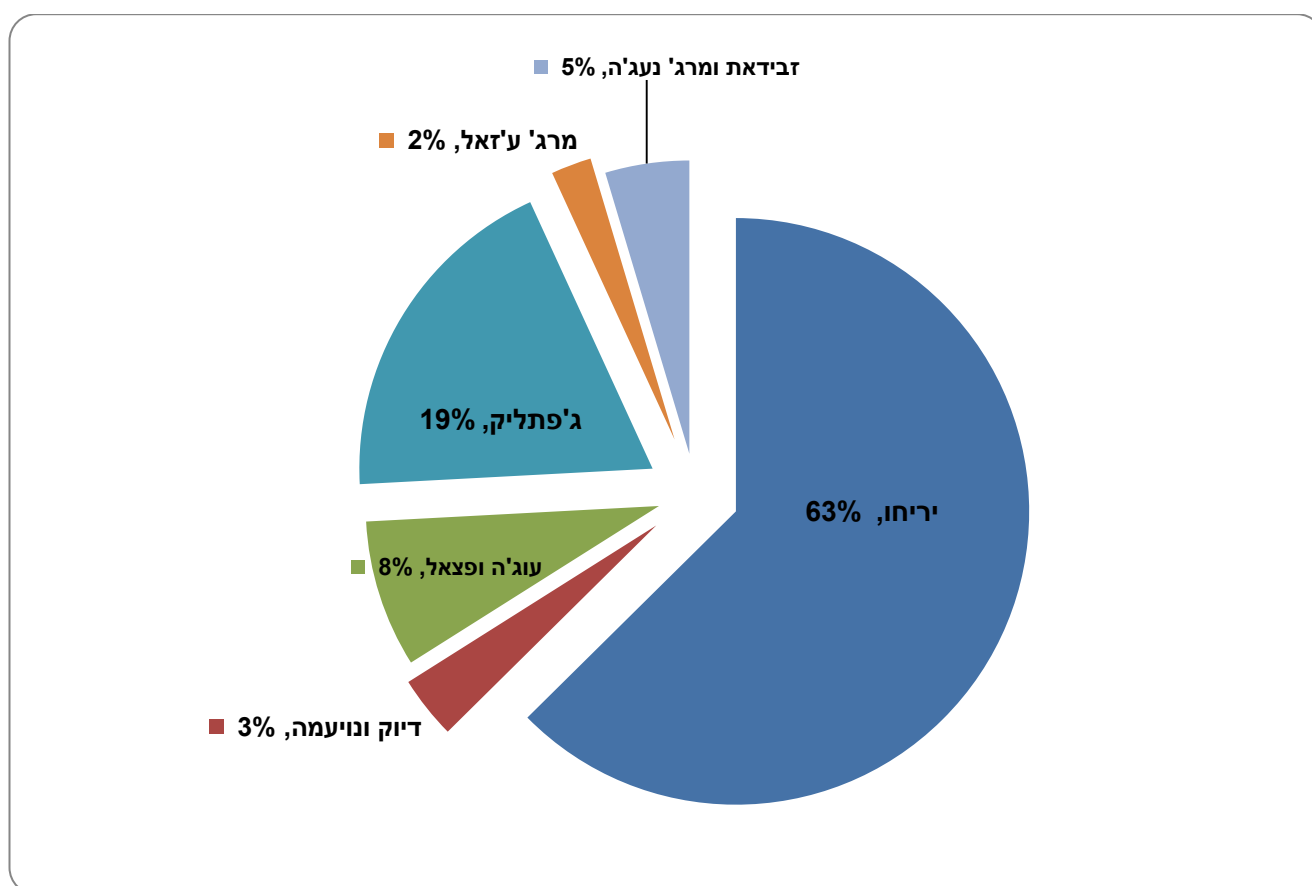
בעשור האחרון חלו שינויים משמעותיים בחקלאות באיו"ש; הורחבו פרויקטים חקלאיים, הוכנסו גידולים וענפי גידול חדשים, הורחב השימוש בטכנולוגיות חדשניות וקודמו פרויקטים לייצוא חקלאי בענף התמרים, תבלינים, עגבניית שרי, לפל צבעוני ועוד.

⁴³ סיכום פעילות של יח' קמ"ט חקלאות לשנת 2015 - המנהל האזרחי אזור יהודה ושומרון, משרד החקלאות ופיתוח הכפר יחידת קמ"ט חקלאות.

יריחו מהווה את אזור גידול התמרים העיקרי ברש"פ (תרשים 26). בשנים האחרונות חלה עלייה מתמשכת בהיקף שטחי גידול התמרים בבקעה הירדן (תרשים 27), מ-2,000 דונם בשנת 2005 ל-17.1 אלף דונם בשנת 2016 (גידול של כ-13% בהשוואה לנתון משנת 2015).⁴⁴ מס' עצי התמרים בבקעה הפלסטינית עומד היום על כ-223 אלף עצים (כ-13 עצים לדונם) שמתוכם כ-151 אלף עצים מניבים.

תרשים מס' 26: התפלגות אזורי גידול התמרים ברש"פ, 2016

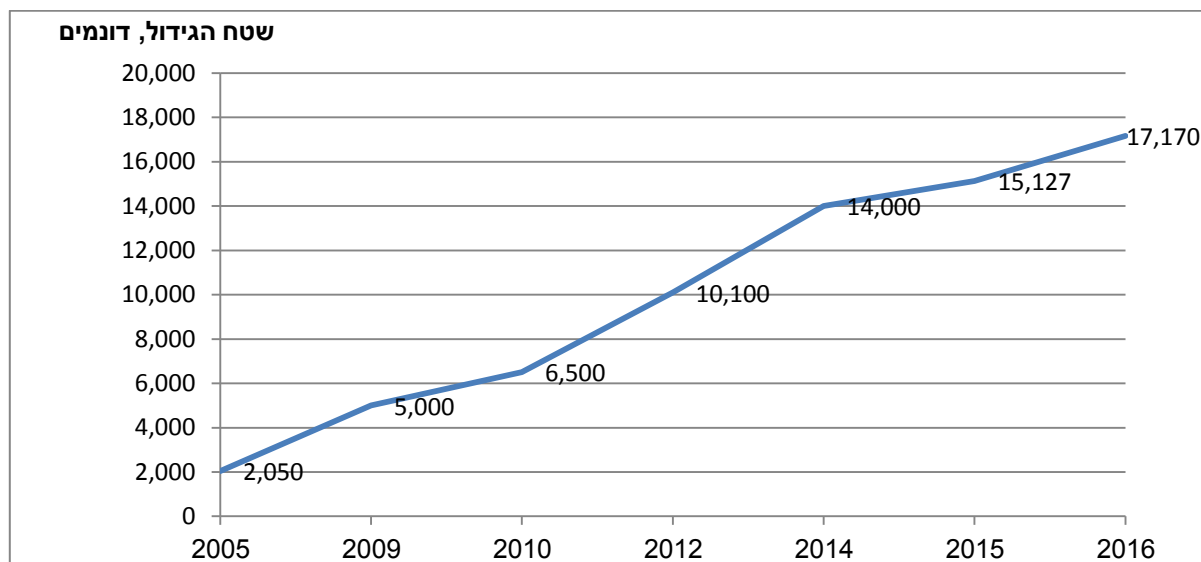

מקור: היערכות לעונת גידול התמרים נפת יריחו והבקעה לשנת 2016, סמיר מועדי - מתאם/קמ"ט חקלאות במנהל האזרחי איו"ש, ספטמבר 2016

⁴⁴ היערכות לעונת גידול התמרים נפת יריחו והבקעה לשנת 2016, סמיר מועדי - מתאם/קמ"ט חקלאות במנהל האזרחי איו"ש, ספטמבר 2016

תרשים 27: התפתחות ענף התמרים ברשות הפלסטינית

מקור: סמיר מועדי - מתאם/קמ"ט חקלאות במנהל האזרחי איו"ש

כ-67% משטח גידול התמרים ברש"פ הינו שטח מניב (גיל המטע מעל 5 שנים) וכ-33% משטחי הגידול לא מניב. הזנים העיקריים הם מג'הול (96% מהשטח המניב), ברחי, בלדי ודקל נור, טבלה מס' 13.

צפי הגידול לעונת 2016 עומד על כ-5.9 אלף טון שמתוכם כ-4,000 טון מיועדים לייצוא (כ-21.5% מהיצוא הכולל של תוצרת חקלאית טרייה מהרש"פ), 1.45 אלף טון מיועדים לשיווק לשוק המקומי, 100 טון מיועדים לשיווק לישראל ו-200 טון מיועדים לשיווק לעזה. החסם העיקרי של המשך התפתחות גידול הענף הוא מחסור במקורות מים.

ייצוא התמרים מהרש"פ מתבצע לרוב באמצעות חברות ייצוא פלסטיניות כדוגמת החברות נח"ל פלסטין, קיטאף, פאל גארדינז ועוד. היצוא הוא למדינות ערב (הנסיכויות, קאטר וסעודיה), תורכיה, ארה"ב, רוסיה ומדינות אירופה. התוצרת המיועדת לשוק המקומי הפלסטיני מאוחסנת בבתי קירור בשישה בתי אריזה מרכזיים ברש"פ הנמצאים בבעלות חברות פרטיות (3 ביריחו, 2 בג'יפתלק ואחד בעוג'ה).

צפי ההכנסות מהענף מסתכם בכ-190 מיליון ש"ח שמתחלקים בין המגדלים, הסוחרים והייצואנים הפלסטינים וממוצע ההכנסות למגדלים עומד על כ-90 מיליון ש"ח.

ענף התמרים מרש"פ מייצר כ-605 אלף ימי עבודה (5,900 פועלים מועסקים במהלך העונה) והוא במגמת עלייה, דבר שתורם באופן משמעותי לעלייה ברמת התעסוקה באזור כולו.

טבלה מס' 13: התפלגות הזנים בענף התמרים ברשות הפלסטינית, 2016⁴⁵

הזן	שטח מניב, דונם	מס' עצים מניבים	שטח צעיר, לא מניב, דונם	מס' עצים לא מניבים
מג'הול	11,172	145,346	5,514	71,769
ברחי	213	2,769	4	50
בלזי	169	2,200	22	300
דקל נור	16	210	0	0
סה"כ	11,570	150,525	5,540	72,119

ירדן

על פי מוחמד אבו אייש, חבר באגודת מגדלי התמרים הירדנים, עומד כיום ייצור הזן מג'הול בירדן על 10,000 טון והוא עתיד להגיע ל-40 אלף טונות ב-7-8 השנים הקרובות. קרוב ל-50% מהמג'הול הירדני מיוצא. לפי דברי אבו אייש, צריכת התמרים הממוצעת בירדן נאמדת בכ-2-3 ק"ג בממוצע לאדם בשנה, צריכה שנחשבת לנמוכה מאוד בהשוואה לצריכת התמרים באזור המפרץ. כ-5,000 טון מהזן מג'הול מיוצאים למספר מדינות אירופאיות בנוסף לתורכיה, קנדה ויפן. על פי נתוני EUROSTAT היבוא מירדן לאיחוד האירופי מצומצם יחסית ונע באופן תנודתי בין 80-250 טון בין השנים 2007-2015. משנת 2013, חלה מגמת עלייה בערך היבוא הממוצע (אירו לטון) של התמרים המיובאים מירדן אל האיחוד האירופי, (1,870 אירו לטון ב-2013 וכ-3,300 אירו לטון ב-2015). באפריל 2016 הוגדלה הקצאת המים בעמק הירדן הירדני עבור השקיה של מטעי התמרים, וזאת במטרה להרחיב את שטחי הגידול ולחזק את כושר התחרות בשוק המקומי ובעולם⁴⁶.

דרום אפריקה

יצרן התמרים הדרום אפריקאי ZZ2 החל בשנת 2016 במיזם משותף עם שתי חברות נוספות לייצור מג'הול באזור ה Orange river בנמיביה. בינתיים נטעו עצי מג'הול על פני 800 דונם באזור זה. לטענת היצרן יש יתרון לאזור זה

⁴⁵ היערכות לעונת גידול התמרים נפת יריחו והבקעה לשנת 2016, סמיר מועדי - מתאם/קמ"ט חקלאות, ספטמבר 2016
⁴⁶ <http://www.jordantimes.com/news/local/medjool-dates-farming-expand-fourfold-amid-rising-demand>

מבחינת תנאי מזג אוויר וקרקע המאפשרים גידול מוצלח של תמרים והעונתיות של גידול הפרי באזור זה הפוכה לזו של היצרניות האחרות- ישראל, ירדן וארה"ב ולכן לנמיביה יש יתרון נוסף.⁴⁷

ארה"ב

ייצוא התמרים מארה"ב נמצא במגמת עלייה מעונת 2009/2010 בה עמד על 4,000 טון בקרוב לעונת 2015/2016 בה נאמד בכ-8,000 טון. ערך הייצוא הכולל עלה מ-21 מיליון דולר (בעונת 2009/2010) ל-54 מיליון דולר (ערך הייצוא הממוצע עלה מ-5.81 דולר לק"ג ל-6.91 דולר לק"ג, עלייה של 19%).⁴⁸ בשנים האחרונות חלה עלייה גם ביבוא התמרים לארה"ב. בעונת 2009/2010 יובאו לארה"ב כ-12 אלף טון תמרים ובעונת 2015/2016 יובאו 48 אלף טון תמרים. ערך היבוא הכולל גדל באותו אופן מ-15 מיליון דולר (לעונת 2009/2010) ל-49 מיליון דולר (לעונת 2015/2016). התמרים העיקריות לארה"ב הן טוניסיה (חלק יחסי של 44% מהכמות המיובאת), ישראל (27%), פקיסטן (10%) ומקסיקו (6%).⁴⁹

עיקר ייצור התמרים בארה"ב הוא בקליפורניה (מעל 90%). הזנים העיקריים הם דקל נור⁵⁰ ומג'ה'ול. ייצור התמרים בקליפורניה יותר מהכפיל את עצמו משנת 2008 והגיע בשנת 2015 ל-39.5 אלף טון⁵¹ (תרשים מס' 28). ערך הייצור הכולל עמד בשנת 2015 על 68 מיליון דולר⁵² והפדיון הממוצע למגדל עמד על 1.56 דולר לק"ג.⁵³ אזור גידול משמעותי נוסף של תמרים בארה"ב הוא אריזונה שם הזן העיקרי הוא מג'ה'ול⁵⁴. ארגון המגדלים Bard Valley באריזונה מגדל מג'ה'ול בהיקף של מעל 32 אלף דונם, וכל שנה הייצור גדל ב 20%⁵⁵. החברים בארגון המגדלים של Bard Valley גיבשו גם תכנית להגדלת היקף המכירות. מרבית המכירות של חברי הארגון בצפון אמריקה, כשאוטרליה היא שוק הייצוא הגדול ביותר.

⁴⁷ <http://www.freshplaza.com/article/157231/South-Africa-Major-investment-in-dates-production>

⁴⁸

⁴⁹ https://data.ers.usda.gov/reports.aspx?programArea=fruit&stat_year=2009&top=5&HardCopy=True&RowsPerPage=25&groupName=Noncitrus&commodityName=Dates&ID=9461#Pacb00b0f875e4dad9893bf28f636956f_3_203

⁵⁰ https://data.ers.usda.gov/reports.aspx?programArea=fruit&stat_year=2009&top=5&HardCopy=True&RowsPerPage=25&groupName=Noncitrus&commodityName=Dates&ID=9461#Pacb00b0f875e4dad9893bf28f636956f_3_203
⁵¹ <http://www.agmrc.org/commodities-products/fruits/dates>

⁵² עפ"י הנתון שהתפרסם ב California Agricultural Statistics Review לשנת 2015-2016 עמד היקף ייצור התמרים בקליפורניה בשנת 2015 על 43.6 אלף טון.

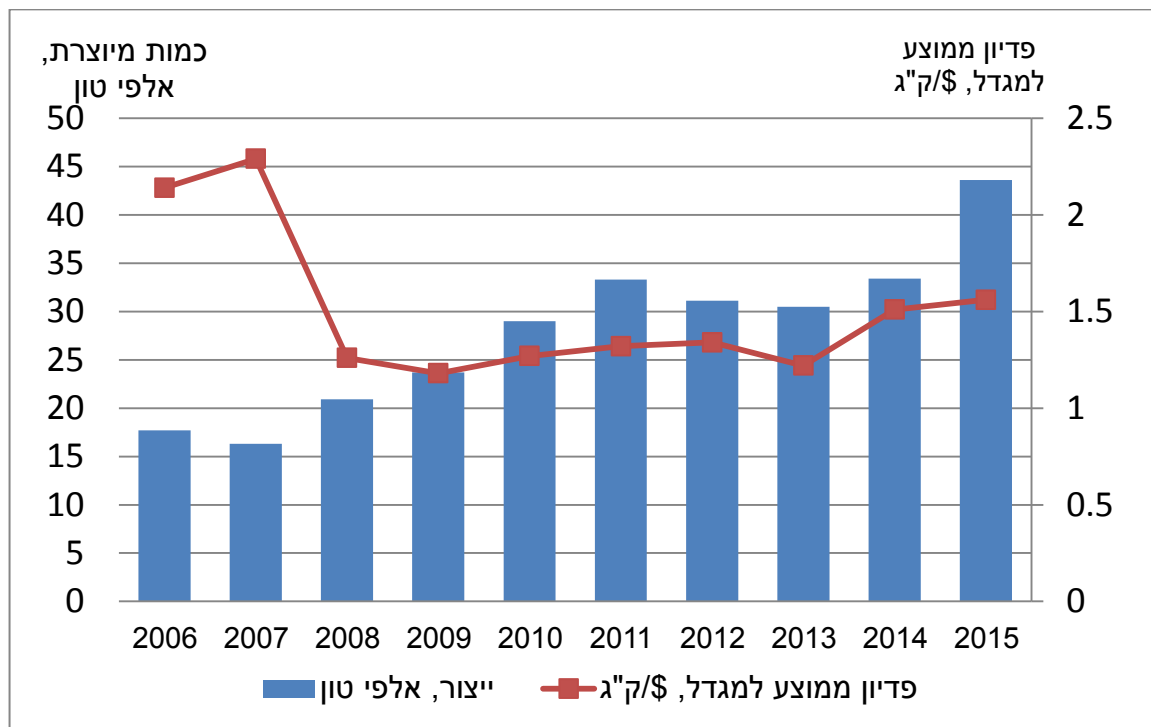
⁵³ <https://www.ers.usda.gov/data-products/fruit-and-tree-nut-data/yearbook-tables.aspx>

⁵⁴ <https://www.cdfa.ca.gov/statistics/PDFs/2016Report.pdf>

⁵⁵ <http://www.agmrc.org/commodities-products/fruits/dates>
⁵⁵ <http://producenews.com/the-produce-news-today-s-headlines/20026-bard-valley-date-growers-promoting-to-stay-ahead-of-production-increases>

תרשים מס' 28 – התפתחות ייצור התמרים בקליפורניה

מקור: California Agricultural Statistics Review 2015-2016

סיכום ודין

מטרת העבודה היתה להציג נתונים מעודכנים על ענף התמרים בארץ ובעולם. לצערנו, בשל חוסר יכולת להגיע למידע סטטיסטי ברמת הזן, נבצר מאיתנו במרבית המקרים למקד את המידע בזן מג'הול.

גידול התמרים בעולם מרוכז באזור דרום מערב אסיה ובצפון מזרח אפריקה. היקף ייצור התמרים בעולם גדל ב-20 השנים האחרונות ב-66% ועל פי דיווחים מהיצרניות העיקריות ניכר שהיקף הייצור ימשיך לגדול בשנים הבאות. בישראל ענף התמרים נמצא במגמת צמיחה מואצת באזור הערבה בעקבות "נוהל תמיכה למגדלי פלפל לייצוא באזורי עדיפות לאומית". ייצור התמרים בישראל בשנת 2015 נאמד ב-41 אלף טון, כ-70% יותר מהכמות שיוצרה בשנת 2009.

המג'הול הוא הזן העיקרי המיוצר כיום בישראל והתרכזות הענף בגידולו מלווה בתופעה בולטת בגיוון של הענף. בשנת 2015 היווה הזן מג'הול כ-93% מהנטיעות החדשות. מגמת ייצור זו של מונו קולטורה בענף התמרים עלולה לדעתנו להיות מסוכנת בשל העדר פיזור של ההשקעות והסיכונים.

ישראל היא היצואנית העיקרית בעולם של תמרים מהזן מג'הול ומייצרת להערכתנו 65% - 75% מהיקף המסחר בעולם בזן זה. הפרי מיוצא מישראל ע"י שתי חברות יצוא גדולות שחלקן המשותף ביצוא נאמד ב-75%. שאר היצוא מתבצע ע"י 24 חברות שיווק קטנות יותר.

תנאי הגידול הייחודיים בישראל של הזן מג'הול הופכים את התמר הישראלי למוצר מבודל באיכותו. עם זאת, התרכזות הייצוא הישראלי למדינות האיחוד האירופי (62% לערך מהיצור הישראלי מיוצא למדינות האיחוד האירופי) יוצרת תחרות פנימית על שוק יעד אחד.

בסוגיה זו יש לדעתנו קושי בהעדר שיתוף הפעולה בין שתי המשווקות העיקריות. לדעתנו קיים חשש שהתחרות הפנימית תפגע בענף וביכולת להגדלת הביקוש לתמרים מישראל בשוקי היצוא, ביחוד לנוכח תופעת החרמות על תוצרת ישראלית. יש לדעתנו לשקול דרכים אופרטיביות לתמרץ את שיתוף הפעולה ביצוא בין החברות השונות.

בהתחשב בביקוש העולמי הגדל לתמרים ובשל העובדה שעדיין קיימות אוכלוסיות שלא נחשפו לתמרים בכלל ולמג'הול בפרט, יתכן ויכול להיות יתרון מסוים לחברות היצוא הקטנות, המסוגלות לאתר שוקי נישא חדשים ולהתאים עצמן אליהם.

נטיעות נרחבות של מג'הול מתבצעות בירדן, מרוקו, דרום אפריקה, נמיביה ודרום אמריקה⁵⁶ והן מעלות את הצורך הדחוף בפיתוח אסטרטגיות שיווק ישראלית לטווח הבינוני והארוך.

השוק המקומי בישראל מוגבל בהיקפו ורגיש לשינויים בכמות; בשנת 2016 ירד מחירו של הפרי הקטן בשוק המקומי ב-2 ש"ח/ק"ג, בהשוואה למחירו בשנת 2015, בשל פרי עודף שלא נמכר ברמדאן. על רקע זאת מומלץ לדעתנו לבחון יוצא חלק מהפרי הנחות (class3) ליעדים לא מסורתיים, בכדי למנוע היווצרות עודפים בשוק המקומי⁵⁷.

על אף שישראל היא יצואנית מובילה של הזן מג'הול, סובל הפרי הישראלי מאיכות לא אחידה הנובעת מתנאי מזג האוויר השונים השוררים באזורי הגידול העיקריים בארץ. אחוזי הלחות הגבוהים יותר השוררים בבקעה גורמים לתופעה של "שלפוח" בפרי, המתבטאת במחיר נמוך יותר בהשוואה לתמרים שאינם משולפחים ולפגיעה ברווחיותו של הענף.

על מנת לשמור על רווחיות הגידול באזור זה יש לדעתנו לשקול היטב התמקדות בייצור זנים אחרים.

⁵⁶ ח. אורן, [ענף התמר: תמונת מצב 2017](#), "עלון הנוטע" שנה ע"א, פברואר 2017

⁵⁷ ח. אורן, [ענף התמר: תמונת מצב 2017](#), "עלון הנוטע" שנה ע"א, פברואר 2017